

Ευάγγελος Λιβιεράτος*

Σχήματα και ονόματα της Κεφαλονιάς. Χαρτογραφικές απεικονίσεις μέχρι τον 18^ο αι.**

Περίληψη

Στην παρουσίαση αυτή γίνεται μια σύντομη αναφορά στις χαρτογραφικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς, από την πρώτη ταξιθέτησή της στον γεωχώρο που συναντάμε τον 2^ο μ.Χ. αιώνα στο έργο *Γεωγραφική Υφήγησις* του Κλαυδίου Πτολεμαίου, μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, με εμβληματικό σταθμό την απεικόνιση του νησιού στη *Χάρτα* του Ρήγα Βελεστινλή το 1797, ακριβώς τη χρονιά που τερματίζεται η βενετική κυριαρχία στην Επτάνησο.

Η επιλεκτική παρουσίαση των απεικονίσεων της μεγαλύτερης των νησιών της Επτανήσου, ακολουθεί εδώ, μετά τον Πτολεμαίο, το κύριο ρεύμα στην ιστορική εξέλιξη της χαρτογραφίας από τη μεσαιωνική περίοδο και ιδιαίτερα την ύστερη φάση της, με την πτολεμαϊκής επιρροής αραβική, βυζαντινή και ιταλική αναγεννησιακή χαρτογραφία, από τον 11^ο μέχρι τον 15^ο αιώνα, τους ναυτικούς πορτολάνους χάρτες σχεδόν της ίδιας περιόδου αλλά με μεγαλύτερη διάρκεια, όπως και με τα νησολόγια (ιζολάρια) λίγο αργότερα, από τον 15^ο αιώνα και μετά. Από εκεί και πέρα, η αναφορά στις χαρτογραφικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς γίνεται για κάθε έναν αιώνα ξεχωριστά, για τον 16^ο, 17^ο και ιδιαίτερα τον 18^ο, όταν σταδιακά η χαρτογραφία θα εξελιχθεί τεχνολογικά και ποσοτικά. Η σύντομη αναφορά μας θα καταλήξει σε ενδεικτικές συγκρίσεις ιστορικών απεικονίσεων του νησιού με βάση το σύγχρονο ακτογραμμικό πρότυπο, καταλήγοντας σε απεικονίσεις της περιόδου της εθνικής παλιγγενεσίας.

* Καθηγητής της Ανωτέρας Γεωδαισίας και Χαρτογραφίας στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πρόεδρος της Επιτροπής της Διεθνούς Χαρτογραφικής Ένωσης (ICA) για τις Ψηφιακές Τεχνολογίες στη Χαρτογραφική Κληρονομιά.

** Προσκεκλημένη ανακοίνωση στο Συνέδριο του Δήμου Αργοστολίου «Από το Κάστρο Αγίου Γεωργίου στο Αργοστόλι (1757-2007). Η Βενετική κυριαρχία στην Κεφαλονιά (1500-1797)», Κοργιαλένειος Βιβλιοθήκη 27-30 Σεπτεμβρίου 2007.

Προλεγόμενα

Η παρουσίαση αυτή βασίζεται σε προηγούμενες πιο εκτεταμένες εργασίες γύρω από τις χαρτογραφικές απεικονίσεις της Επτανήσου, στην οποία και παραπέμπεται ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης¹, με την παρατήρηση ότι οι αναφορές στη χαρτογραφία του Ιονίου είναι μάλλον πιο περιορισμένες από τις αντίστοιχες του Αιγαίου Πελάγους. Εδώ, η «ενδεικτική» χαρτογραφική εστίαση γίνεται στην Κεφαλονιά, μέσα στο πλαίσιο των αρχών και των ευρύτερων εξελίξεων της χαρτογραφίας και των χαρτών από την περίοδο της *Γεωγραφίας* του μεγάλου αλεξανδρινού Κλαυδίου Πτολεμαίου, τον 2^ο αιώνα μ.Χ., μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και τις αρχές του 19^{ου}.

Ήδη από τις απαρχές των απεικονίσεων, των με τον γεωγραφικό χώρο σχετιζόμενων, περίπου από τον 7^ο αιώνα π.Χ. και ύστερα², δύο ήταν τα βασικά στοιχεία που τις χαρακτήριζαν: από τη μια η επιστήμη και η τεχνολογία που χαρακτηρίζει την κάθε εποχή και από την άλλη η ιδεολογία της και η ανθρώπινη ανάγκη για «ευκολία», όπως θα λέγαμε σήμερα την ιστορικά διαδεδομένη ανάγκη για απεικονίσεις μέσα από μια αυθόρμητη πρακτική και εμπειρική διαδικασία. Στην πρώτη περίπτωση, χαρακτηριστική των περιόδων της ιστορίας της χαρτογραφίας όπως είναι εκείνη από τους Μιλήσιους του 7^{ου} αιώνα π.Χ. μέχρι τον Πτολεμαίο του 2^{ου} αιώνα μ.Χ., εκείνη από τον 12^ο αιώνα μέχρι τον 17^ο και ιδιαίτερα η περίοδος από τότε μέχρι σήμερα, εμπλέκονται οι γεωμετρικές έννοιες όπως είναι π.χ. τα σχήματα, τα μεγέθη, οι θέσεις στον γεωχώρο, η κλίμακα (ο βαθμός σμίκρυνσης) της απεικόνισης, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, χαρακτηριστική της περιόδου του Μεσαίωνα, μετά τον Πτολεμαίο μέχρι τον 12^ο – 13^ο αιώνα, εμπλέκονται έννοιες όπως π.χ. το ιδεολογικό περιεχόμενο της απεικόνισης, τα σύμβολα και οι μεταφορές που χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τα θέματα που προέρχονται από τον φυσικό και τον ανθρωπογενή γεωχώρο³. Το κύριο διακύβευμα στα παραπάνω είναι τελικά η αξιοπιστία της απεικόνισης (έτσι όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα), ένα σύνθετο και πολύπλοκο πρόβλημα το οποίο χαρακτηρίζει την ποιότητα και την κλίμακα της απεικόνισης.

Οι γεωγραφικές αναφορές και οι χαρτογραφικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς, αντανακλούν και αντανακλώνται στα κύρια ιστορικά γεγονότα που χαρακτηρίζουν τη διαχρονική πορεία του νησιού. Ονόματα, γεγονότα και θεματικά γεωγραφικά και άλλα στοιχεία που αναφέρονται στην ιστορία της, θα τα βρούμε να περιλαμβάνονται ή να αντηχούν στους ιστορι-

¹ Βλ. Ε. Λιβιεράτος και Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.) 2001, *Η Επτανήσος σε χάρτες. Από τον Πτολεμαίο στους δορυφόρους*, Θεσσαλονίκη: Εθνικό Κέντρο Χαρτών και Χαρτογραφικής Κληρονομιάς – Εθνική Χαρτοθήκη, με κείμενα των Ηλ. Μπεριάτου, Ρ. Falchetta, Ρ. Selmi, Ευ. Λιβιεράτου, Γ. Τόλια, C. Tonini, Μ. Scarso, Χρ. Μπούτουρα και την ιταλική έκδοση του τόμου Ε. Livieratos, I. Beriatos, C. Balletti, M. Scarso (Edit.) 2004, *L'Eptaneso nelle carte. Da Tolomeo ai satellite*, Padova: Il Poligrafo, με επιπλέον κείμενα των C. Balletti, F. Guerra, D. Miniutti και C. Monti. Στις εκδόσεις αυτές παρουσιάζονται χαρτογραφικές απεικονίσεις από τη συλλογή της Εθνικής Χαρτοθήκης και τις συλλογές της Βενετίας, όπως εκείνων των Αρχείων του Κράτους, της Εθνικής Μαρκιανής Βιβλιοθήκης και του Μουσείου Κορρέρ της πόλης. Επίσης βλ. Ε. Beriatos and Ε. Livieratos (Edit.) 2004, *Adrionian, extrema – Proxima. From an ancient sea to a modern network: Visions, echoes, maps and routes*, Thessaloniki: National Centre for Maps and Cartographic Heritage και ιδιαίτερα τις σχετικές εργασίες C. Tonini 2004, “In navigazione tra Adriatico e Ionio: il portolano di Gasparo Tentivo”, και Ε. Livieratos 2004, “On some cartographic representations of the Adriatic – Ionian sea”, στο Beriatos and Livieratos (Edit.) 2004, *ό.π.*, όπως και την πρόσφατη έκδοση Β. Μελάς και Δ. Καψάλης (Επιμ.) 2007, *Το Ιόνιο Πέλαγος. Χαρτογραφία και Ιστορία, 16^{ος} - 18^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Αρχείο Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου – Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, με κείμενα των Leonora Navari, Νικ. Καραπιδάκη, Δ. Αρβανιτάκη, Στ. Κακλαμάνη, Αλ. Κραντονέλλη και Β. Θ. Μελά.

² Βλ. Ε. Λιβιεράτος 2007α, *25 Αιώνας χαρτογραφίας και χαρτών. Μια περιήγηση από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη (ενημερωμένη έκδοση, με προσθήκες και επιπλέον στοιχεία, εκείνης του 1998 με τίτλο *Χαρτογραφίας και χαρτών περιήγησης: 25 Αιώνας από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα*, Θεσσαλονίκη: ΕΚΕΧΧΑΚ – Εθνική Χαρτοθήκη).

³ Βλ. Ε. Λιβιεράτος 2001, “Σχόλια περί τη χαρτογραφία, τους χάρτες και τις ελληνικές τους «περιπλοκές»”, *Γεωγραφίες*, τχ. 1, σελ. 56-72, Εξάντας.

κούς χάρτες, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Γι' αυτό σε κάθε χαρτογραφική αφήγηση είναι απαραίτητο να υπενθυμίσουμε μερικούς βασικούς ιστορικούς σταθμούς του νησιού, σημεία κατά κάποιον τρόπο των οποίων θα συναντήσουμε στους μετέπειτα χάρτες. Για την Κεφαλονιά το πρώτο όνομα είναι ο Κέφαλος με τα τέσσερα παιδιά του, τον Κράνιο, τον Παλέα, τον Πρόνησο και τον Σάμο, οι οποίοι ίδρυσαν αντίστοιχα τις τέσσερις πόλεις, την Κράνη, την Πάλη, τους Πρόννους και τη Σάμη, τη γνωστή Τετράπολι της αρχαιότητας. Τοπωνύμια σχετικά με τα ονόματα αυτά είναι βασικές γεωγραφικές αναφορές στην ιστορική χαρτογραφία του νησιού. Ακολουθούν οι Ρωμαίοι, στην περίοδο των οποίων εντάσσεται η περιγραφή της Κεφαλονιάς και η ταξιθέτηση κύριων τόπων της από τον Κλαύδιο Πτολεμαίο, η βυζαντινή περίοδος, όταν το νησί είναι ενταγμένο στο Θέμα Ιονίου, ενώ από τα τέλη του 11^{ου} αιώνα κυριαρχούν οι Λατίνοι των Orsini και οι Νορμανδοί, όπως ο πολύς και συνδεδεμένος με την Κεφαλονιά Robert d'Hauteville ή Roberto d'Altavilla⁴, ο επονομαζόμενος Guiscardo (= πανούργος), αδελφός του περίφημου νορμανδού ηγεμόνα της Σικελίας, Ρογήρου Α', στην αυλή του οποίου εργάστηκε και παρήγαγε σπουδαίο χαρτογραφικό έργο ο άραβας χαρτογράφος του 12^{ου} αιώνα Αλ Ιδρίζι. Μέχρι την τρίχρονη κατάληψη της Κεφαλονιάς από τους Οθωμανούς τα τέλη του 15^{ου} αιώνα (1497-1500), το νησί ηγεμονεύεται από δυτικούς, μεταξύ των οποίων σπουδαιότεροι η παλιά οικογένεια των Tocci (οι Τόκκοι), με προέλευση τη Νεάπολη, αλλά και με δεσμούς στην υπόλοιπη ιταλική χερσόνησο και την Ισπανία, οι οποίοι, αρχίζοντας με τον Λεονάρδο το 1357 κυριαρχούν στο νησί μέχρι το 1517, κατά την αρχή της βενετικής κυριαρχίας.

Στη νεώτερη ιστορία της Κεφαλονιάς, οι σημαντικότερες φάσεις μπορούν να συνοψιστούν στη μακρά βενετική περίοδο των τριών αιώνων από το 1500 μέχρι το 1797, στην πολύ σύντομη γαλλική, από το 1797 μέχρι το 1799 και την εξίσου πολύ μικρή γαλλορωσική της Επτανήσου Δημοκρατίας από το 1800 μέχρι το 1807, για να ακολουθήσει η δεύτερη γαλλική κυριαρχία από το 1807 μέχρι το 1809, οπότε θα επιβληθεί η βρετανική παρουσία, με τη βραχεία «καθαρή» από το 1809 μέχρι το 1815 και τη μακρύτερη φάση της «προστασίας» της Ιονίου Πολιτείας από το 1815 μέχρι το 1864, όταν και θα γίνει η ενσωμάτωσή της στο νέο ελληνικό κράτος.

Στο ενδιάμεσο ιστορικό διάστημα από τον 12^ο αιώνα και μέχρι τη βενετική κυριαρχία στο Ιόνιο την αρχή του 16^{ου} αιώνα, η πλούσια ιστορία της χαρτογραφίας⁵ θα σηματοδοτηθεί από την «ανακάλυψη» της *Γεωγραφίας* του Πτολεμαίου στην Κωνσταντινούπολη, από τον μοναχό Μάξιμο Πλανούδη, περί τα τέλη του 13^{ου} αιώνα και η εκεί χαρτογραφική της απόδοση, καθώς και η μεταφορά και μετάφρασή της στη Φλωρεντία το 1406, από τον Εμμανουήλ Χρυσολωρά, απ' όπου και αρχίζει η δυτική περίοδος της λεγόμενης πτολεμαϊκής χαρτογραφίας⁶.

⁴ Γεννήθηκε το 1015 στην Hauteville (Altavilla) της Γαλλίας και πέθανε στην Κεφαλονιά το 1085.

⁵ Βλ. Ε. Λιβιεράτος 2007β, *Ένα ταξίδι στην κυριαρχία των χαρτών. Ιστορίες απεικόνισης της διεύρυνσης του κόσμου*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.

⁶ Ε. Λιβιεράτος 2007α, *ό.π.*, σελ. 156-158, 161.

Από την αφετηρία του Πτολεμαίου στους Άραβες και το Βυζάντιο των Παλαιολόγων

Στη *Γεωγραφία* του Πτολεμαίου, δίνονται για πρώτη φορά στην ιστορία οι θέσεις τόπων στη σφαιρική επιφάνεια της γης με τις γεωγραφικές τους συντεταγμένες, το γεωγραφικό πλάτος και μήκος⁷. Εκεί αναφέρεται πόλη που βρίσκεται στο νησί της Κεφαλονιάς με το ίδιο όνομα, με γεωγραφικό μήκος (στο σύστημα του Πτολεμαίου) $\lambda = 47^\circ 40'$ και γεωγραφικό πλάτος $\varphi = 37^\circ 10'$. Επίσης ταξιθετούνται στον γεωχώρο άλλα δύο σημεία με ονομασίες «βόρειο ακρωτήριο» με μήκος $\lambda = 47^\circ 40'$ και πλάτος $\varphi = 37^\circ 30'$ και «νότιο ακρωτήριο» με μήκος $\lambda = 47^\circ 45'$ και πλάτος $\varphi = 36^\circ 40'$. Από τις θέσεις αυτές προκύπτει ότι το πτολεμαϊκό εύρος του νησιού, κατά γεωγραφικό μήκος, είναι περίπου 5', έναντι των 12' στο σημερινό σύστημα των γεωγραφικών μηκών, ενώ το πτολεμαϊκό εύρος του νησιού, κατά γεωγραφικό πλάτος, είναι περίπου δεκαπλάσιο της τάξης των 50', έναντι των 24' στο σημερινό σύστημα των γεωγραφικών πλατών. Από τα παραπάνω δεδομένα της πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας* η πόλη, η οποία αναφέρεται στο νησί της Κεφαλονιάς με το ίδιο όνομα, τοποθετείται στα περίπου 2/3 του πλάτους της από το νοτιότερο άκρο στο βορειότερο. Εάν τηρηθούν, ως υπόθεση εργασίας, οι αναλογίες της πτολεμαϊκής ταξιθέτησης των τόπων της Κεφαλονιάς, τότε σε σημερινή απεικόνιση του νησιού, η κατά Πτολεμαίο ομώνυμη πόλη θα βρίσκεται, κατά μεταφορά, περίπου στην περιοχή που σημειώνεται στην Εικ. 1⁸, στην περιοχή του κόλπου της Σάμης, κοντά στη σημερινή Πύλαρο.

Μετά τον Πτολεμαίο, η περίοδος του Μεσαίωνα, τουλάχιστον μέχρι τον 11^ο αιώνα, κυριαρχείται από την λεγόμενη συμβολική χριστιανική χαρτογραφία, στην οποία η αναζήτηση της επιστημονικής και τεχνολογικής γεωμετρικής ακρίβειας της προηγούμενης παράδοσης της ελληνικής αρχαιότητας αντικαθίσταται από την ιδεολογική κυριαρχία της θρησκευτικής γεωγραφικής ερμηνείας και απεικόνισης του γνωστού κόσμου⁹. Στις απεικονίσεις αυτές τα μικρότερα νησιά της Μεσογείου (αλλά και τα μεγαλύτερα), είτε δεν εμφανίζονται (κατά κανόνα), είτε η θέση τους είναι από ενδεικτική έως αυθαίρετη, χωρίς να τηρείται καμία χαρτογραφική γεωμετρικότητα, ως προς π.χ. τη θέση, το σχήμα, το μέγεθος ή την κλίμακα. Ενδεικτικά, φαίνεται ένας τέτοιος τύπος μεσαιωνικής απεικόνισης, από τους αντιπροσωπευτικότερους της εποχής του, στην Εικ. 2¹⁰ του δεύτερου μισού του 8^{ου} αιώνα, χωρίς να απεικονίζεται κανένα από τα μικρότερα νησιά των ελληνικών θαλασσών. Η κατάσταση είναι λίγο ως πολύ η ίδια μέχρι την εμφάνιση των αραβικών χαρτών με κορυφαίο παράδειγμα τον άτλαντα του Αλ Ιδρίζι του 12^{ου} αιώνα, ενός σπουδαίου μαροκινού χαρτογράφου, ο οποίος έζησε και εργάστηκε στην πολυπολιτισμική αυλή του φίλου των χαρτών Ρογήρου Α', αδελφού του «κεφαλονίτη» Γιουσκάρδου (του γνωστού μας Altavilla). Ο Ιδρίζι δημιουργεί στα μέσα του 12^{ου} αιώνα έναν σπουδαίο χάρτη πτολεμαϊκής έμπνευσης¹¹ σε συνδυασμό με το άτλαντά του¹². Εκεί απεικονίζεται και η Κεφαλονιά, ανάμεσα στα άλλα νησιά του Ιονίου (Εικ. 3)¹³.

⁷ Λιβιεράτος, *ό.π.*, σελ. 71-100.

⁸ Ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια έγχρωμης δορυφορικής εικόνας από τον ελεύθερο διαδικτυακό διαθέτη Google Earth.

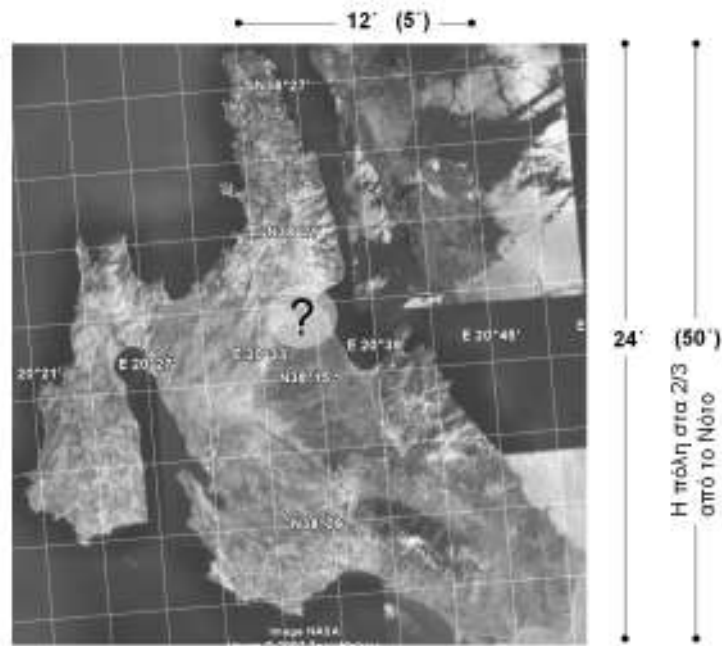
⁹ Λιβιεράτος, *ό.π.*, σελ. 101-154.

¹⁰ Ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια χάρτη από την Πανεπιστημιακή Εθνική Βιβλιοθήκη του Ελσίνκι (NLF).

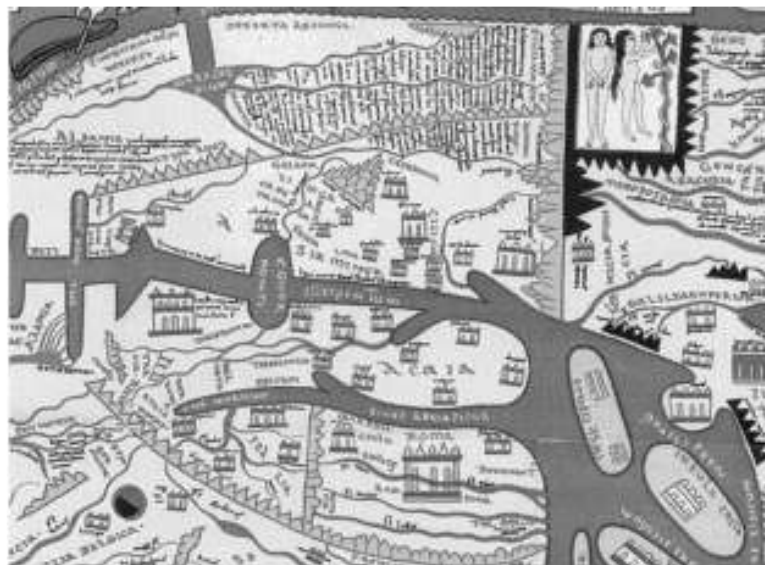
¹¹ Ο χάρτης αυτός ονομάζεται και Tabula Rogeriana (Ρογήριος πίναξ).

¹² Ο άτλας του Αλ Ιδρίζι, Al-Kitab al-Rujari (Βιβλίο του Ρογήρου) με επιμέρους χάρτες, από τους οποίους προέρχεται ο Ρογήριος πίναξ.

¹³ Ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια έγχρωμων χαρτών από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας (BNF).

Εικ. 1. Η προσομοίωση, σε σημερινή δορυφορική απεικόνιση της Κεφαλονιάς, των διαφορών του γεωγραφικού μήκους και πλάτους των ακροτάτων (νότιου και βόρειου) του νησιού, σύμφωνα με τη *Γεωγραφία* του Πτολεμαίου: $\Delta\lambda = 5'$ και $\Delta\phi = 50'$ και με τη σημερινή γεωγραφία: $\Delta\lambda = 12'$ και $\Delta\phi = 24'$. Η τοποθέτηση της κατά τον Πτολεμαίο ομώνυμης πόλης στα $2/3$ του κατά πλάτους εύρους του νησιού (από νότο προς βορρά) τη φέρει περίπου στην περιοχή του κόλπου της Σάμης και της Πύλαρου.

Εικ. 2. Λεπτομέρεια από τον χάρτη του Beatus του 8^{ου} αιώνα, εστιασμένη στον ελλαδικό χώρο (Acaia). Εκτός της αυθαιρέτης τοποθέτησης των μεγάλων νήσων Insl Cipro , νότια της Πελοποννήσου και Insula Creta νότια της Κύπρου, δεν απεικονίζεται κανένα άλλο μικρότερο νησί στην περιοχή.

Εικ. 3. Αριστερά: Λεπτομέρεια του πτολεμαϊκής προέλευσης «Ρογήριου πίνακα» του Αλ Ι-δρίζι (μέσα του 12^{ου} αιώνα). Στο πλαίσιο ο πίνακας των Ιονίων Νήσων. Δεξιά: Ο πίνακας των Ιονίων Νήσων, με την Κεφαλονιά, από το αραβικό «Βιβλίο του Ρογήρου».

Η μεγάλη εξέλιξη εμφανίζεται στο Βυζάντιο την περίοδο του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, όταν περί τα τέλη του 13^{ου} αιώνα ο μοναχός Μάξιμος Πλανούδης¹⁴ «ανακαλύπτει» ύστερα από σχεδόν δέκα αιώνες αφάνειας τη *Γεωγραφία* του Πτολεμαίου, με βάση την οποία επιχειρείται στην Κωνσταντινούπολη η πρώτη χαρτογραφική της απόδοση. Παράδειγμα της απόδοσης αυτής είναι το ελληνικό χειρόγραφο της *Γεωγραφίας* με χάρτες, γνωστό ως Βατοπεδινός κώδικας, της περιόδου του τέλους του 13^{ου} και των αρχών του 14^{ου} αιώνα¹⁵. Είναι η πρώτη απεικόνιση του πτολεμαϊκού κόσμου στη μεγαλύτερη μέχρι τότε χαρτογραφική κλίμακα, στην οποία αποδίδεται χαρτογραφικά και η Κεφαλονιά με ορθό ρομβοειδές σχήμα, πεπλατυσμένο κατά το γεωγραφικό μήκος και με βάση τις γεωγραφικές συντεταγμένες των τριών σημείων της, κατά το πτολεμαϊκό σύστημα των μεσημβρινών και παραλλήλων, όπως προσδιορίζονται στη *Γεωγραφία* (Εικ. 4)¹⁶. Όπως θα δούμε στα επόμενα, στις μεταγενέστερες δυτικές χαρτογραφικές αποδόσεις της *Γεωγραφίας* του 15^{ου} αιώνα, το σχήμα της Κεφαλονιάς θα αλλοιωθεί, προσομοιάζοντας περισσότερο στο σχήμα των σημερινών απεικονίσεών της.

¹⁴ Λιβιεράτος, *ό.π.*, σελ. 9, 116, 130-134, 139, 157.

¹⁵ Ο Βατοπεδινός κώδικας της *Γεωγραφίας* του Πτολεμαίου, σε ομοιοτυπική έκδοση από τις Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα 1998.

¹⁶ Ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια έγχρωμου χάρτη από την ομοιοτυπική έκδοση των Εκδόσεων Μίλητος του πτολεμαϊκού κώδικα της *Γεωγραφίας* της Ι.Μ. Βατοπεδίου.

Ναυτικοί πορτολάνοι χάρτες και νησολόγια

Από τον 13^ο αιώνα και ύστερα, μέσα στο νέο οικονομικό και κοινωνικό κλίμα που αρχίζει τότε να διαμορφώνεται στη Δύση, αρχίζουν να εμφανίζονται χάρτες μιας νέας τυπολογίας, πολύ μακριά από τις κυρίαρχες μεσαιωνικές χριστιανικές χαρτογραφικές απεικονίσεις: εκείνη των ναυτικών πορτολάνων χαρτών, που προέρχονται αρχικά από τις ιταλικές ναυτικές εμπορικές πόλεις του Τυρρηνικού Πελάγους¹⁷ και κυριαρχεί στη χαρτογραφία του 14^{ου}, 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα φθάνοντας μέχρι περίπου τα μέσα του 17^{ου}, παράλληλα με τις δυτικές χαρτογραφικές αποδόσεις της πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας* και τους απεικονίσεις της μετα-πτολεμαϊκής περιόδου της χαρτογραφίας¹⁸.

Εικ. 4. Λεπτομέρεια του δέκατου πίνακα (Ελλάς) της πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας* του Βατοπεδινού κώδικα, στην οποία απεικονίζονται τα νησιά του Ιονίου. Η Κεφαλονιά σχεδιάζεται, με βάση τις συντεταγμένες των τριών σημείων της, όπως προσδιορίζονται στη *Γεωγραφία*, με ρομβοειδές σχήμα, πεπλατυσμένο κατά το γεωγραφικό μήκος.

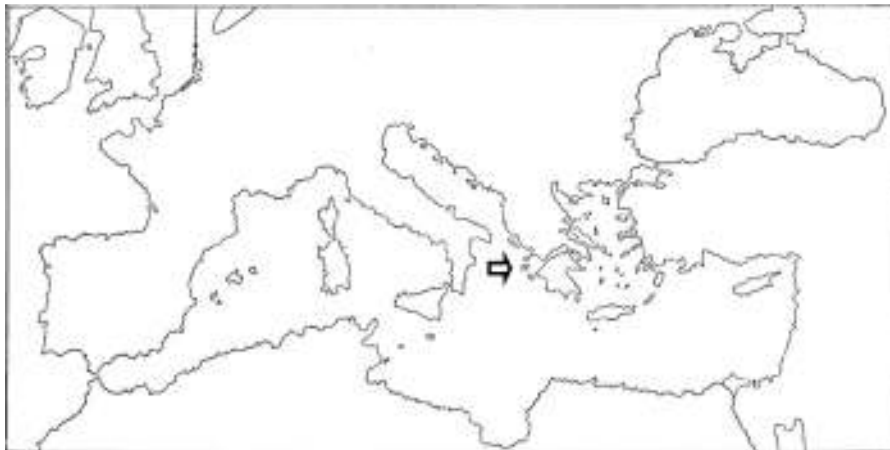
Οι ναυτικοί πορτολάνοι χάρτες, στους οποίους απεικονίζεται κυρίως η Μεσόγειος και η Μαύρη Θάλασσα αν και με ακτογραμμική μορφή πολύ κοντά στα σημερινά πρότυπα, είναι κατά κανόνα μικρής κλίμακας, πολύ μικρότερης από τα φύλλα-χάρτη των πτολεμαϊκών απεικονίσεων που στηρίζονται στους «πίνακες» της *Γεωγραφίας* και που αντίθετα δεν προσομοιάζουν, όπως οι πορτολάνοι, τα σημερινά ακτογραμμικά πρότυπα. Στους ναυτικούς πορτολάνους χάρτες τηρούνται σε μεγάλο βαθμό οι αναλογίες των σχημάτων και των μεγεθών των νησιών ως προς τη κλίμακα του όλου χάρτη και γι' αυτό οι νησιωτικές απεικονίσεις εμφανίζονται μικρές και τις περισσότερες φορές σχηματικά δυσδιάκριτες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της σημαντικής χαρτογραφικής τυπολογίας είναι η διαγραμματική απόδοση

¹⁷ Το παλαιότερο σωζόμενο παράδειγμα είναι η γνωστή Carta Pisana. Για την τυπολογία των ναυτικών πορτολάνων χαρτών βλ. Ε. Λιβιεράτος (Επιμ.) 2000, *Ακτίνες ανέμων στη θάλασσα*, Θεσσαλονίκη: ΕΚΕΧΧΑΚ – Εθνική Χαρτοθήκη και ειδικότερα για τη συμβολή στη χαρτογραφική αυτή τυπολογία ενός αριθμού ελλήνων χαρτογράφων Γ. Τόλιας 1999, *Οι ελληνικοί ναυτικοί χάρτες – πορτολάνοι*, Αθήνα: Εκδόσεις Ολκός.

¹⁸ Εγκαινιάζεται κυρίως από τους Ortelius και Mercator.

ναυτικών πορτολάνων χαρτών της Εικ. 5¹⁹, στην οποία φαίνεται η Κεφαλονιά και η καλή τήρηση των αναλογιών στις νησιωτικές απεικονίσεις, αλλά και η σχετική σχηματική ασάφεια των νησιών, λόγω της γενικότερης μικρής κλίμακας του χάρτη.

Από τις αρχές του 15^{ου} αιώνα εμφανίζεται ένα νέο είδος χαρτογραφικών απεικονίσεων ενταγμένων σε γεωγραφικά «αναγνώσματα», με έμφαση κυρίως στα νησιά του ελλαδικού χώρου. Είναι τα νησολόγια²⁰ (ή ιζολάρια), πολύ διαδεδομένα και δημοφιλή κυρίως τον 16^ο αιώνα, αλλά και με παρουσία που συνεχίζεται τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα. Στα νησολόγια, οι απεικονίσεις των μεμονωμένων νησιών, σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα²¹ απ' ό,τι στους ναυτικούς χάρτες, δεν τηρούν τις μορφικές απαιτήσεις των χαρτογραφικών αποδόσεων, αλλά εστιάζουν κυρίως στη θεματική γεωγραφική πληροφόρηση των αναγνωστών²². Η απεικόνιση της Κεφαλονιάς είναι πλούσια (όπως και των άλλων νησιών), συνοδευόμενη από γεωγραφικές θεματικές περιγραφές (από τον φυσικό και ανθρωπογενή γεωχώρο) που θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως περίπου αναπόσπαστο μέρος των επιμέρους απεικονίσεων. Εδώ (Εικ. 6)²³, φαίνεται ένα μόνο από τα πολλά παραδείγματα «νησολογικής» απεικόνισης της Κεφαλονιάς, το παλαιότερο, από το πρώτο τέταρτο του 15^{ου} αιώνα, του φλωρεντινού Cristoforo Buondelmonti²⁴, ο οποίος και εισήγαγε το είδος.

Εικ. 5. Διαγραμματική απόδοση του ναυτικού πορτολάνου χάρτη του μαγιορκινού Angelino Dulcert (14^{ος} αι.). Φαίνεται η Κεφαλονιά και η καλή τήρηση των αναλογιών στις νησιωτικές απεικονίσεις, αλλά και η σχετική σχηματική ασάφεια των νησιών, λόγω της γενικότερης μικρής κλίμακας του χάρτη.

¹⁹ Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα από τον A. E. Nördenskiæld 1889, *Facsimile Atlas to the early history of Cartography*, N. Y.: Dover.

²⁰ Βλ. Γ. Τόλιας 2002, *Τα νησολόγια. Η μοναξιά και η συντροφιά των νησιών*, Αθήνα: Εκδόσεις Ολκός.

²¹ Βλ. π.χ. N. Ploutoglou, M. Pazarli, K. Papadopoulos 2006, “The digital rotational and scale fitting of Bordone’s isolario in a continuous insular map of Greece”, in: E. Livieratos (Edit.), *Proceedings of the 1st International Workshop Digital approaches to cartographic heritage*, Thessaloniki: ICA WG on Digital Technologies in Cartographic Heritage / National Centre for Maps and Cartographic Heritage, pp. 281-290.

²² Για τα σχετικά με την επιστημονική χαρτογραφία και τις μεθόδους και τεχνικές της, αλλά και για μια εισαγωγή στη «θεματική χαρτογραφία» βλ. Ε. Λιβιεράτος 1988, *Γενική χαρτογραφία και εισαγωγή στη Θεματική χαρτογραφία*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη (πρώτη έκδοση ως *Γενική χαρτογραφία*, το 1985).

²³ Ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια έγχρωμης εικόνας του νησολογίου του Buondelmonti από το Εθνικό Ναυτικό Μουσείο του Λονδίνου (NMM). Εδώ χρησιμοποιούμε τη σχετικά λιγότερο γνωστή αυτή απεικόνιση, ενώ υπάρχουν και άλλες, από διάφορα χειρόγραφα και εκδόσεις του νησολογίου του Φλωρεντινού (βλ. π.χ. Τόλιας 2002, *ό.π.*).

²⁴ Βλ. Ε. Λιβιεράτος 2005, *Οι χάρτινοι «καθρέφτες» της Ελλάδας από την Αναγέννηση στην Παλιγγενεσία (1406-1821)*, Πανηγυρικός λόγος, 25 Μαρτίου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Εικ. 6. Αριστερά: Η Κεφαλονιά (Cefalonia) από το νησολόγιο του Buondelmonti (πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα). Εδώ, η «ορθή» τοποθέτηση της απεικόνισης είναι με την ανατολή προς τα επάνω. Στο κέντρο σχεδιάζεται και ονοματίζεται το Κάστρο (Άγιος Γεώργιος). Δεξιά: Η αρχική απεικόνιση έχει στραφεί (δεξιόστροφα) κατά ορθή γωνία, έτσι ώστε τώρα ο βορράς να είναι προς τα επάνω.

Στην απεικόνιση του Buondelmonti (Εικ. 6, αριστερά), διακρίνουμε μια Κεφαλονιά («Cefalonia» στην απεικόνιση, «Cherhalonia» στο κείμενο του νησολογίου) με ακτογραμμή σχεδόν τετραγωνικού σχήματος προσανατολισμένη με την ανατολή προς τα επάνω (κατά αριστερόστροφη ορθή γωνία από τη διεύθυνση του Βορρά), κατά το μέγιστο ορεινή με υψηλότετο όρος («mons altissimo leo dittus» = όρος υψηλότετο Λέων λεχθέν) στο βόρειο τμήμα της, ενώ ακριβώς νότιά του, στο κέντρο του νησιού, υψώνεται διακεκριμένος και κυρίαρχος βραχώδης όγκος με το επώνυμο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου. Τέσσερις πεδινές επιφάνειες, συμπληρώνουν την απεικόνιση. Οι δύο μικρότερες στα νοτιοανατολικά και τα νοτιοδυτικά του νησιού και οι δύο μεγαλύτερες βόρεια και νότια του Κάστρου του Αγίου Γεωργίου. Ιδιαίτερα μεγάλο είναι το νότιο πεδινό, γύρω από τον μεγάλο κόλπο (του Αργοστολίου) τον οποίο διακόπτει προς τη θάλασσα νησίδα με το όνομα «trapano», ενώ το βόρειο, καταλήγει σε μικρότερο κόλπο (της Σάμης, που εδώ σχεδιάζεται από τον Buondelmonti στις βόρειες ακτές). Στην απεικόνιση συμβολίζονται οκτώ ανώνυμοι οικισμοί και ένας επώνυμος με το όνομα «pillagi» (= Πύλλαρος) διασκορπισμένοι σε όλο το νησί, εκτός του βορειοανατολικού άκρου και του νότιου μεγάλου πεδινού. Από αυτούς διακρίνονται τρεις μεγαλύτεροι οικισμοί, λόγω της προσθήκης συμβόλου ανώνυμου ναού, στο νοτιοανατολικό και το νοτιοδυτικό άκρο, αλλά και στις δυτικές παρυφές του όγκου με το Κάστρο στην κορυφή, στο κέντρο της απεικόνισης. Τρεις επώνυμοι ναοί, μαζί με τους τρεις ανώνυμους, συμπληρώνουν τη θρησκευτική αναφορά του νησιού. Είναι του Αγίου Γεωργίου στο ομώνυμο Κάστρο, του Αγίου Φραγκίσκου στο μέσον της ανατολικής ακτής και του Αγίου Νικολάου, στο μάλλον απομονωμένο βορειοανατολικό άκρο της Κεφαλονιάς. Τα εννέα συνολικά τοπωνύμια, τα οποία σημειώνει ο σημαντικός φλωρεντίνος, εκτός από τα πέντε που έχουν ήδη αναφερθεί και ονοματίζουν τους τρεις επώνυμους ναούς, τον κεντρικό ορεινό όγκο του νησιού και τη νησίδα στον νότιο μεγάλο κόλπο, συμπληρώνονται από άλλα τέσσερα: το τοπωνύμιο «Samos» στο μέσον της βόρειας ακτής, που ονοματίζει μάλλον την δεύτερη (μικρότερη) κόλπωση του νησιού (της Σάμης) παρά οικισμό, το τοπωνύμιο «pillagi», λίγο δυτικότερα στη βόρεια πλευρά, που προφανώς συνδέεται με τον συμβολισμένο παρακείμενο οικισμό, το τοπωνύμιο του επώνυμου κόλπου «portus viscarbus» (Φισκάρδο) στο βορειοδυτικό άκρο και το τοπωνύμιο «cavo sidero» με το ο-

ποίο ονοματίζει το άκρο του δυτικού βραχίονα της μεγάλης κόλπωσης στη νότια πλευρά της απεικόνισης, προφανώς τη χερσόνησο της Παλλικής. Αξίζει να σημειωθεί με έμφαση η εικονική αναπαράσταση εκτεταμένου αρχαιολογικού χώρου (ερείπια κίωνων, με τμήματα τειχών) στο βορειοδυτικό άκρο του νησιού, με αναφορά και κατάληξη στο «portus viscarbus», που παραπέμπει σε σημαντική προγενέστερη του χάρτη εγκατάσταση.

Ο 15^{ος} αιώνας κλείνει με την απαρχή των έντυπων εκδόσεων χαρτών της πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας* από το τελευταίο τέταρτο του αιώνα αυτού. Είναι η δυτική περίοδος του μεγάλου έργου του Αλεξανδρινού στην οποία ανήκει και η τυπική απεικόνιση της Κεφαλονιάς όπως φαίνεται στην έκδοση Ρώμης του 1490 (Εικ. 7, αριστερά)²⁵. Είναι προφανής εδώ η διαφορά στη σχεδιαστική απόδοση της Κεφαλονιάς στην έκδοση de Turre (Εικ. 7, δεξιά, α), σε σχέση με την αντίστοιχη και κατά δύο αιώνες προγενέστερη απεικόνιση (βλ. Εικ. 4) στον Βατοπεδινό κώδικα (Εικ. 7, δεξιά, β)²⁶.

Οι απεικονίσεις της Κεφαλονιάς στις πολυάριθμες έντυπες εκδόσεις της *Γεωγραφίας* κατά τον 16^ο αιώνα και γενικά στους πτολεμαϊκού τύπου χάρτες, ακολουθούν κυρίως το πρότυπο της Εικ. 7 (αριστερά).

Εικ. 7. Αριστερά: Λεπτομέρεια, με την απεικόνιση της Κεφαλονιάς, από χάρτη του δέκατου πίνακα «Ελλάς» της έντυπης πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας*, στη λατινική έκδοση de Turre της Ρώμης του 1490. Δεξιά: Είναι προφανής η διαφορά στη σχεδιαστική απόδοση της Κεφαλονιάς στην έκδοση de Turre (α), σε σχέση με την αντίστοιχη απεικόνιση στον Βατοπεδινό κώδικα (β), πριν από δύο αιώνες (βλ. Εικ. 4).

²⁵ Έκδοση de Turre: η ψηφιακά επεξεργασμένη λεπτομέρεια της εικόνας (αριστερά) είναι από τον A. E. Nördenskiöld 1889, *ό.π.*

²⁶ Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα (δεξιά), για τη σύγκριση των δύο πτολεμαϊκών απεικονίσεων της Κεφαλονιάς του τέλους του 15^{ου} αι. (α) και του τέλους του 13^{ου} αι. (β), με βάση τη βέλτιστη προσαρμογή των δύο απεικονίσεων κατά ομοιότητα.

Η Κεφαλονιά σε απεικονίσεις του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα

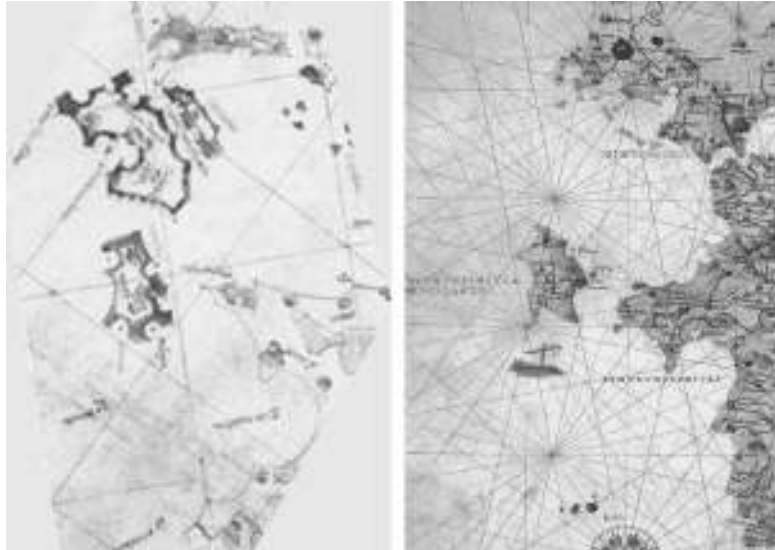
Τον 16^ο αιώνα συνεχίζεται η παράδοση της χαρτογραφίας της Αναγέννησης με τους χάρτες (σε ανεξάρτητα φύλλα ή/και σε άτλαντες) που προέρχονται από την πτολεμαϊκή *Γεωγραφία* της δυτικής της περιόδου, από την μακρά παράδοση των ναυτικών πορτολάνων χαρτών, από τα νησολόγια και από τους χάρτες της μετα-πτολεμαϊκής χαρτογραφίας, οι οποίοι αποτελούν και την εξέλιξη των προγενέστερων αντίστοιχων προτύπων. Έτσι, έχουμε την παρουσία της Κεφαλονιάς (ή και την απουσία της σε μερικές περιπτώσεις!) σε χάρτες όλων αυτών των τυπολογιών, όπως π.χ. φαίνεται στην Εικ. 8²⁷ και στην Εικ. 9²⁸. Η μορφική ομοιότητα του νησιού με το σημερινό πρότυπο δεν έχει ακόμα αποκατασταθεί, αντίθετα απέχει πολύ από το πραγματικό γεωγραφικό του σχήμα, όμως ένα μείζον χαρακτηριστικό κυριαρχεί, εκείνο του μεγάλου κόλπου (του Αργοστολίου), το οποίο τοποθετείται κατά κανόνα στο νότιο μέρος (νησολόγια).

Στην απεικόνιση του ανώνυμου ναυτικού πορτολάνου χάρτη της Εικ. 8 (αριστερά) και δεδομένης της μικρής κλίμακας που χαρακτηρίζει τους χάρτες αυτής της τυπολογίας, σημειώνονται στην Κεφαλονιά μόλις πέντε τοπωνύμια και σχεδιάζονται τρία θεματικά σύμβολα, από τα οποία το ένα χαρακτηρίζει οικισμό και τα δύο οχυρωμένες θέσεις (κάστρα). Μόνο η μία οχυρωμένη και υπερυψωμένη θέση ονοματίζεται, ως «Cufalonia» και είναι προφανώς το Κάστρο του Αγίου Γεωργίου. Ο οικισμός είναι ανώνυμος (αν και το διπλό σύμβολο υποδηλώνει σπουδαιότητα) και τοποθετείται στην κορυφή του μείζονος κόλπου (του Αργοστολίου), ενώ από τα υπόλοιπα τοπωνύμια σημειώνουμε το «porto viscardo» στο βόρειο μέρος, το «canal de viscardo» το θαλάσσιο στενό μεταξύ Κεφαλονιάς και Ιθάκης (ονομάζεται compare) και τη γνωστή από τον Buondelmonti χερσόνησο (της Παλλικής) με το ακρωτήριο της, εκεί ως «cavo sidero», εδώ ως «cavo sansidro».

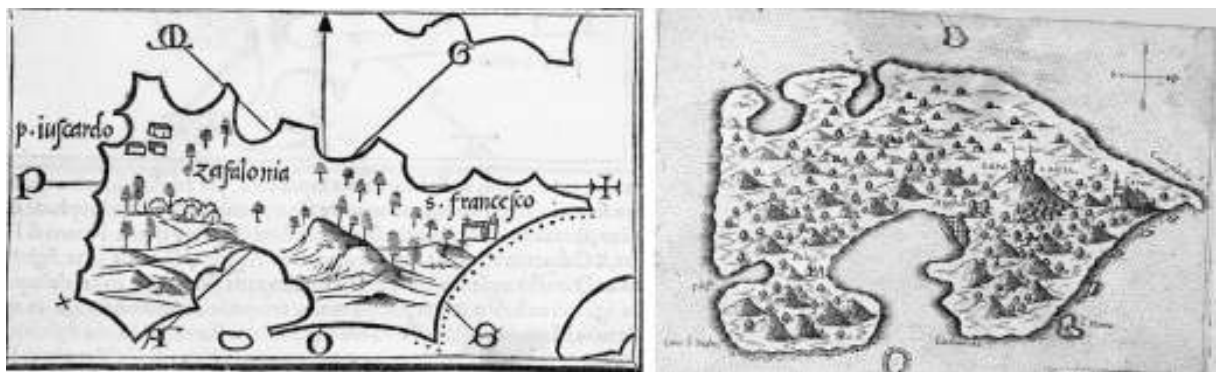
Στις δύο νησολογικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς (Εικ. 9) του 16^{ου} αιώνα, εκείνη του Bordone, του α' μισού του αιώνα αυτού και εκείνη του Camocio του β' μισού, η σχηματική της μορφή παραμένει αβέβαιη, με μόνο επικρατούντα σχηματισμό τη βαθιά κόλπωση στο νότιο τμήμα της και με συνεχή εμφάνιση της νησίδας «trapano» του Buondelmonti στο νότιο στόμιο του κόλπου. Η σχηματική αυτή μορφή, άλλοτε έλκει τη σχεδιαστική ακτογραμμική της χάραξη από την τυπολογία των ναυτικών πορτολάνων χαρτών, όπως στον Bordone (Εικ. 9, αριστερά) και άλλοτε παρουσιάζει χαρακτηριστικά γενίκευσης του ακτογραμμικού σχήματος, όπως στον Camocio (Εικ. 9, δεξιά). Ο αριθμός των τοπωνυμίων παραμένει γενικά περιορισμένος, μόλις με δύο τοπωνύμια (εκτός της ονομασίας του νησιού ως «Zafalonia») στην απεικόνιση του Bordone, εκείνο του «p. iuscardo» (Φισκάρδο) στα βορειοδυτικά και του ναού του «s. francesco» στο ανατολικό άκρο. Ο θεματικός συμβολισμός περιορίζεται σε τρεις κατηγορίες: χαρακτηρίζει έναν οικισμό στα βορειοδυτικά, στην περιοχή του «p. iuscardo» και το ναό του «s. francesco», το έντονο ορεινό ανάγλυφο στο νότιο τμήμα και το απαλότερο στα νοτιοδυτικά και τέλος το δασώδες του νησιού με τη συμβολική σημειακή τοποθέτηση δένδρων, σχεδόν σε όλη την επιφάνεια του νησιού.

²⁷ Αριστερά: Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα από έγχρωμο ναυτικό πορτολάνο χάρτη στο M. Mollat du Jourdin και M. de La Roncière 1984, *Les portulans, cartes marines du XIIIe au XVIIe siècle*, Fribourg: Nathan και στο E. Λιβιεράτος και Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.) 2001, *ό.π.*, σελ. 50. Δεξιά: Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα από έγχρωμο ναυτικό πορτολάνο χάρτη της Εθνικής Μαρκανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας (BNM), βλ. P. Falchetta 1996, *Introduzione alla storia della cartografia nautical a Venezia dei secoli XIV e XV e Battista Agnese e l'atlante marciano del 1554-1556*, Venezia: BNM και στο E. Λιβιεράτος και Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.) 2001, *ό.π.*, σελ. 15.

²⁸ Αριστερά: Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα της Κεφαλονιάς από το νησολόγιο του Bordone της Εθνικής Μαρκανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας (BNM). Δεξιά: Ψηφιακά επεξεργασμένη εικόνα της Κεφαλονιάς από το νησολόγιο του Camocio της BNM, βλ. στο E. Λιβιεράτος και Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.) 2001, *ό.π.*, σελ. 106.

Εικ. 8. Αριστερά: Η Κεφαλονιά με την Ιθάκη (και τη Ζάκυνθο) σε λεπτομέρεια ανώνυμου έγχρωμου χειρόγραφου ναυτικού πορτολάνου χάρτη του 16^{ου} αιώνα. Δεξιά: Στη λεπτομέρεια του υψηλότερων γεωμετρικών χαρτογραφικών απαιτήσεων έγχρωμου χειρόγραφου ναυτικού πορτολάνου χάρτη του σημαντικού βενετού χαρτογράφου Battista Agnese του 16^{ου} αιώνα, δεν απεικονίζεται η Κεφαλονιά παρά μόνο η Ζάκυνθος!

Εικ. 9. Από τυπικά νησολόγια του 16^{ου} αιώνα. Αριστερά: Η Κεφαλονιά στο νησολόγιο του Benedetto Bordone. Δεξιά: Η Κεφαλονιά στο νησολόγιο του Giovanni Francesco Camocio.

Στην περίπου κατά μισό αιώνα μεταγενέστερη απεικόνιση του Camocio, η ονομασία του νησιού είναι «Cefalonia», όπως αναγράφεται στο υπόμνημα (το όνομα «Zafalonia» αποδίδεται στην πρωτεύουσα, στο Κάστρο), ενώ τα τοπωνύμια είναι περισσότερα και με διαφοροποιήσεις, εννέα κατά την ακτογραφία και μόλις τρία στο εσωτερικό του νησιού. Κατά μήκος της ακτογραμμής σημειώνονται τα ήδη γνωστά μας «cavo s. Sidro», «P. Viscardo» και τα υπόλοιπα πέντε είναι, σε στόμια κολπώσεων τα «Tolissi» στα δυτικά και «Fochi» στα βόρεια, σε ακρωτήρια τα «Cavo placha» στο ανατολικό άκρο και «La biancha» στο νότιο, ενώ ονοματίζονται και δύο νησίδες, η γνωστή μας «trapano» ως «Vardiani», στο στόμιο της μείζονος νότιας κόλπωσης και η «S. Maria» ανατολικότερα, με σύμβολο ναού. Τέλος, τα τοπωνύμια της ακτογραμμής συμπληρώνονται, στην εσωτερική ανατολική πλευρά της μείζονος κόλπωσης, με την καταγραφή των αλυκών, οι οποίες σημειώνονται με ιδιαίτερο θεματικό συμβολισμό και ονοματίζονται ως «Saline». Τα κατά πολύ λιγότερα τοπωνύμια στο εσωτερικό του

νησιού, μόλις τρία, τα Paligi (το Ληξούρι), Argostoli και S. Franc., συνοδεύονται από θεματικό σύμβολο οικιστικού τύπου τα δύο πρώτα, μικρότερου και μεγαλύτερου μεγέθους, που συνοδεύουν αντίστοιχα τα τοπωνύμια Paligi και Argostoli, και από σύμβολο ναού το S. Franc., ενώ ένα σύμβολο κάστρου είναι το τοποθετημένο στην κορυφή μείζονος ορεινού όγκου, προφανώς στο κάστρο Αγίου Γεωργίου, στο οποίο σημειώνεται με κεφαλαία γράμματα το όνομα ZAFALONIA, που αναφέρεται στην «πρωτεύουσα», ενώ στη βάση του κάστρου συμπληρώνεται μείζων οικισμός με συμβολικό αριθμό κτισμάτων διαφορετικού μεγέθους και μορφής. Το σημειακό σύμβολο του κτίσματος τοποθετείται και σε δύο ανώνυμες τοποθεσίες στο μέσον του δυτικού τμήματος του νησιού βόρεια της Paligi. Δύο επιπλέον σημειακά θεματικά σύμβολα (δένδρα και ορεινή εξόγκωση) διασκορπισμένα σε όλη την επιφάνεια του νησιού, χαρακτηρίζουν τα κύρια φυσικά χαρακτηριστικά του, την πυκνή δασώδη βλάστηση και το έντονο ορεινό ανάγλυφο.

Τη νησολογική απεικόνιση της Κεφαλονιάς από τον Camocio, τη συναντάμε και σε άλλα σύγχρονα και λίγο μεταγενέστερα νησολόγια, σχεδόν όμοια μορφολογικά ή με πολύ ελαφρές (σχεδόν διακοσμητικές) ακτογραφικές διαφοροποιήσεις, αλλά και με αλλαγές και προσθήκες στα τοπωνύμια, την ορθογραφία και τους συμβολισμούς, όπως είναι π.χ. του Tommaso Porcacchi (1572), του Giuseppe Rosaccio (1606) ή του Petrus Bertius (1616). Στον Πιν. 1, γίνεται συγκριτική καταγραφή των τοπωνυμίων σε τέσσερις απεικονίσεις της Κεφαλονιάς σε νησολόγια του τέλους του 16^{ου} αιώνα (Camocio και Porcacchi) και των αρχών του 17^{ου} (Rosaccio και Bertius). Από την καταγραφή φαίνεται ότι ενώ τα τοπωνύμια της ακτογραμμής (κολπώσεις, ακρωτήρια, νησίδες, ακτές κ.ά.) παραμένουν σχεδόν τα ίδια σε όλες τις απεικονίσεις, δεν συμβαίνει το ίδιο με τα τοπωνύμια στο εσωτερικό του νησιού, τα οποία διαφέρουν και αριθμητικά και ποιοτικά, σε σχέση με τον πλούτο του θεματικού συμβολικού συνδυασμού τους, αλλά και σε σχέση με ορισμένες λανθασμένες τοποθετήσεις του τοπωνυμίου (Vardiani / Trapano) και αλλοιωμένες εκφορές (Zafalonia / Cefalonia, Paligi / Pallichi, Viscardo / Guiscardo / Giuscardo κ.ά.). Άλλοτε γίνονται μεταφορές τοπωνυμίων από παλαιότερες νησολογικές απεικονίσεις, αλλά με ασαφή ταξίθεσία και πρόχειρη γεωγραφική αναφορά, όπως π.χ. η ονομασία «Leo» στον Buondelmonti για τον Αίνο (παραπέμπει στο μεγάλο βραχώδη ορεινό όγκο του San Leo, στο σημερινό Montefeltro κοντά στο Ρίμινι, με τη μεγάλη ιστορία και παράδοση και με αναφορές στον άγιο Λέοντα, τον Δάντη και τον άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, τον οποίο η παράδοση συναντά στην Κεφαλονιά, όπου και ο ομώνυμος ναός, ο οποίος αναφέρεται χωρίς απουσίες, όπως συμβαίνει με τους άλλους δύο εμβληματικούς ναούς στη χαρτογραφική ιστορία του νησιού, του αγίου Γεωργίου και του αγίου Νικολάου.

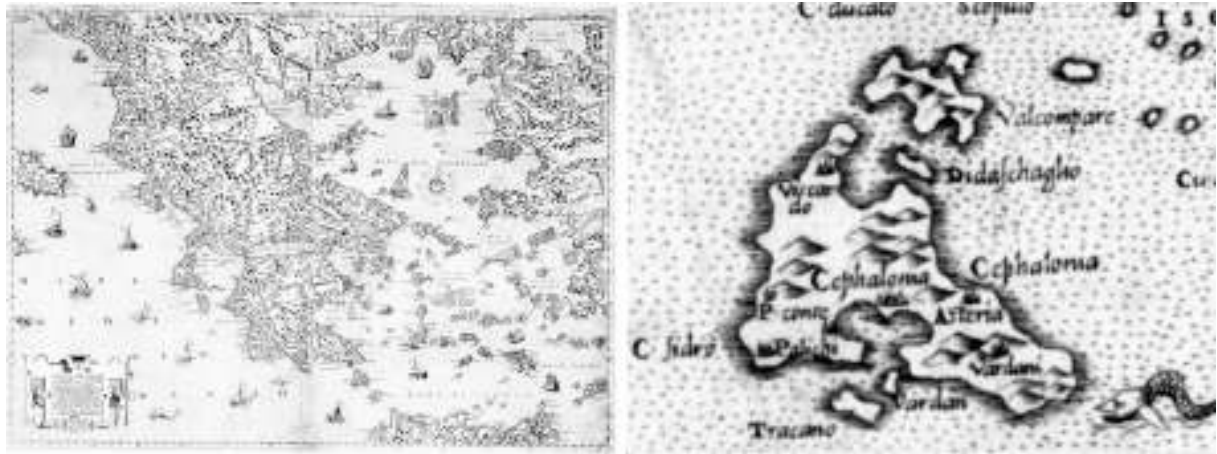
Την ίδια περίοδο, η «γενική» χαρτογραφία της εποχής σημειώνει προόδους²⁹. Αν και γέννημα της πτολεμαϊκής παράδοσης και με επιρροές από τη *Γεωγραφία*, αναζητεί νέες χαρτογραφικές εκφράσεις. Στη μετα-πτολεμαϊκή αυτή περίοδο, περί τα μέσα του 16^{ου} αιώνα έχουμε το νέο χάρτη της Ελλάδας από τον πεδεμόντιο, στην υπηρεσία της Βενετίας, Giacomo de' Gastaldi³⁰, ο οποίος εκδίδει και την πτολεμαϊκή *Γεωγραφία* για πρώτη φορά στα ιταλικά. Η Κεφαλονιά, στο χάρτη του Gastaldi (Εικ. 10³¹), απεικονίζεται με την ακτογραμμική μορφική ασάφεια των προηγούμενων χαρτών, αν και διακρίνεται μια κάποια τάση «αποκατάστασης» του σχήματος προς το πραγματικό ακτογραφικό πρότυπο. Στην απεικόνιση αυτή σημειώνονται τέσσερα τοπωνύμια με αβέβαιη ακτογραφική αναφορά, τα «C. Sidro», «P. conte», «Vardan», «Tracano» και πέντε τοπωνύμια στο εσωτερικό του νησιού, τα οποία ονοματίζουν οικισμούς με χαρακτηριστικό όμοιο σημειακό θεματικό σύμβολο, «Palichi», «Cephalonia»

²⁹ Βλ. τον στερεότυπο κατάλογο του Χρ. Ζαχαράκι, με τους έντυπους χάρτες της Ελλάδας από το 1477 μέχρι το 1800, C. G. Zacharakis 1992, *A Catalogue of printed maps of Greece 1477-1800*, Athens: Samourkas Foundation.

³⁰ Γνωστού και ως Giacomo de' Castaldi ή Iacopo Gastaldo.

³¹ Βλ. Συλλογή Μαργαρίτας Σαμούρκα, ΣΜΣ, http://cartography.web.auth.gr/Maplibrary/New/Sylloges_SamourkaGR.htm.

(μεγαλύτερο σύμβολο), «Viscardo», «Asteria», «Vardani». Η θεματική απεικόνιση συμπληρώνεται με ενδεικτικά διασκορπισμένο σημειακό σύμβολο όρους, το οποίο χαρακτηρίζει τον ορεινό χαρακτήρα του νησιού, χωρίς άλλον διαφορισμό μεγέθους ή σπουδαιότητας. Στα βόρεια του νησιού απεικονίζονται η νησίδα «Didascaglio» και «Valcompare» (Ιθάκη).

Εικ. 10. Αριστερά: Η Ελλάδα του Gastaldi, μέσα του 16^{ου} αι. Δεξιά: Η Κεφαλονιά, σε λεπτομέρεια του χάρτη, με σχετική τάση ακτογραφικού προτύπου προς το πραγματικό σχήμα.

Οι σχηματικά ασαφείς απεικονίσεις του 17^{ου} αιώνα, ακόμη και του 18^{ου}, συνεχίζουν για πολύ ακόμη καιρό να παραπέμπουν στα παλιότερα μορφικά πρότυπα, εφόσον στις περισσότερες των περιπτώσεων έχουμε μια χαρτογραφική παραγωγή, η οποία αναφέρεται στη μη-μετρική παράδοση των χαρτών, μια οπτική εκτός της νέας χαρτογραφικής πραγματικότητας που αρχίζει σιγά-σιγά να κυριαρχεί, μετά τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις στη γεωδαισία, την τοπογραφία και τη χαρτογραφία, κατά τα τέλη του 17^{ου} αιώνα και μετά. Η τάση για σχηματική πιστότητα προς μια ακριβέστερη ακτογραφική απόδοση, δεν σημαίνει ότι καθιερώνει νέα πρότυπα στις μεταγενέστερες απεικονίσεις και δεν ανατρέπει οριστικά τις γενικές στην απεικόνιση της Κεφαλονιάς τον 17^ο αιώνα, κάτι που ισχύει άλλωστε και σε απεικονίσεις άλλων νησιών και γεωγραφικών περιοχών, δεδομένης και της μικρής κλίμακας των χαρτών της εποχής. Μερικά ενδεικτικά παραδείγματα αυτής της τυπολογίας φαίνονται στην Εικ. 11³², (απεικονίσεις των Hondius και Lauremberg), όπου η μορφική γενίκευση και η ιστορική τοπωνυμική αναφορά στην αρχαιότητα του Κέφαλου και των γιων του, αλλά και του Πτολεμαίου (π.χ. Λωτώα νήσος) είναι προφανής, όπως και στην Εικ. 12³³, στην απεικόνιση του Dapper η οποία παραπέμπει στη νησολογική παράδοση και εμφανίζει ήδη τάση προσέγγισης προς το σήμερα γνωστό ακτογραφικό πρότυπο, η οποία θα ενταθεί στην απεικόνιση του Coronelli στα τέλη του αιώνα. Η Κεφαλονιά του Dapper με αριστερόστροφο προσανατολισμό περίπου ενός και μισού τεταρτημορίου κύκλου (-135 μοίρες), περιλαμβάνει λίγα τοπωνύμια και ονομαστικές ενδείξεις και κατά την ακτογραμμή και κατά το εσωτερικό του νησιού, με αναγραφή τους στη γαλλική π.χ. «CEFALONIE», «Asso Forteresse», «La petite Cefalonie», «LE CANAL VISCARDO de grand fonds», την ιταλική / βενετική π.χ. «Villa di Porto Cera», «Ponta Viscadro», «Torretta», «Passaggio di Barche», και την ελληνική σε λατινική μεταγραφή π.χ. «Lixuri», «S. Eufemia», «Porto Argostoli», «Porto Livadi». Τα θεματικά σημειακά σύμβολα περιορίζονται στην ανάδειξη του ορεινού χαρακτήρα του νησιού, χωρίς

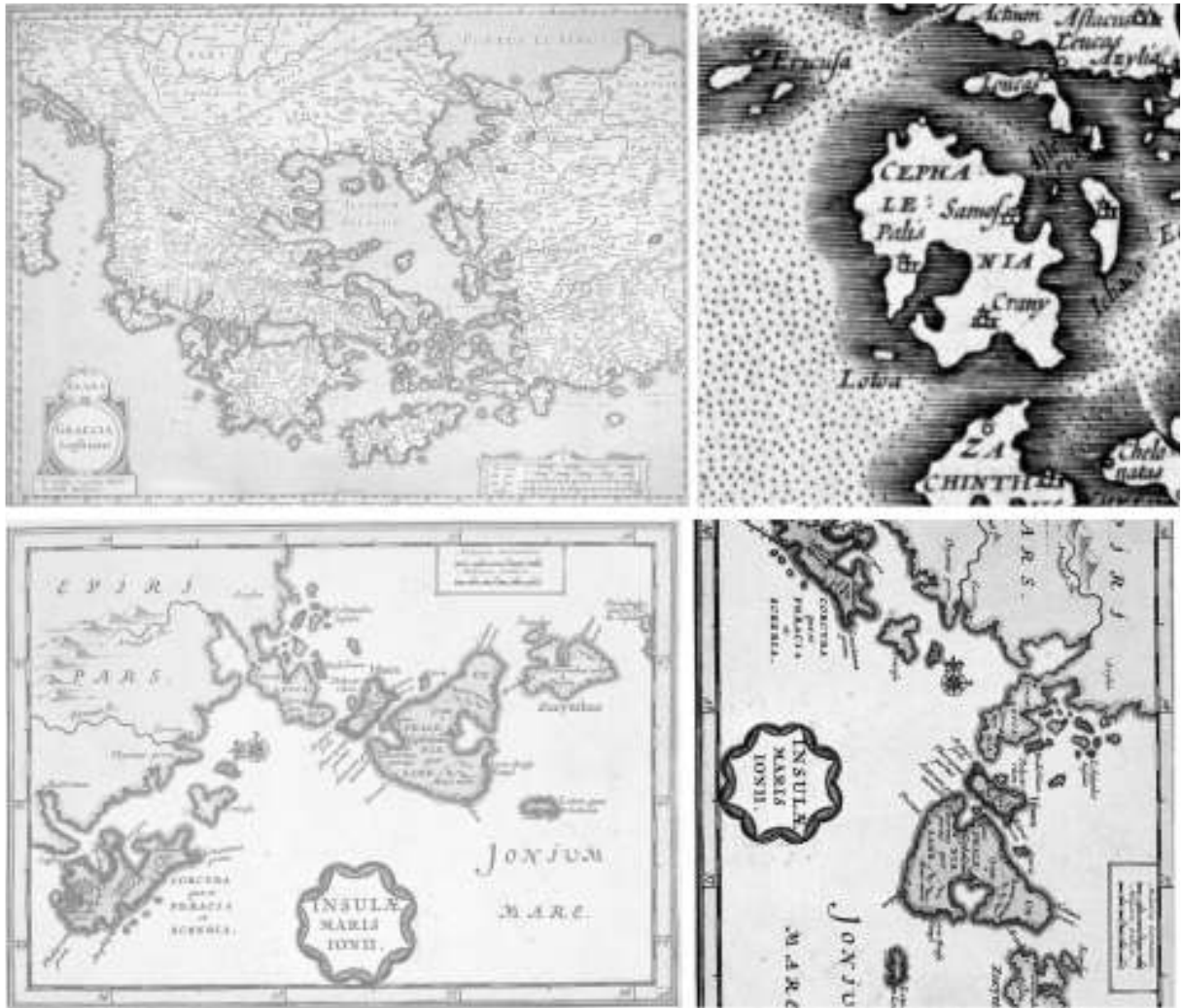
³² βλ. ΣΜΣ, ό.π., από έγχρωμα πρωτότυπα.

³³ βλ. ΣΜΣ, ό.π.

διαφορισμό των μεγεθών των όγκων και με απουσία συμβολισμού του δασικού του χαρακτήρα.

	Camocio	Porcacchi	Rosaccio	Bertius
Ακτογραμμή	Cavo s. Sidro Tolissi P. Viscardo Fochi Cavo placha S. Maria La bianca Vardiani* Saline	C. de S. Sidro Tolissi P. Guiscardo Focchi Seche Santa Maria La Bianca Trapano Vardiani Argostoli Porto Saline	Cavo S. Sidro Tolissi P. Viscardo Fochi Cavo placha Seche S. Maria La Bianca Vardiani Saline	C. de S. Sidro Tolissi P. Giuscardo Focchi Seche Santa Maria La Bianca Trapano Vardiani Argostoli Porto Saline
	* Ονομάζει έτσι το Trapano, με το όνομα των δυτικότερων βραχονησίδων.			
Εσωτερικό	ZAFALONIA Argostoli Paligi S. Franc.	Cefalonia Pallichi S. Francesco S. Georgius S. Nicolo Il Borgo Cutavo Pianura M. Lione** Paleocastro Coromus Dulichio Erisso Aterra Castel vecchio Petilia destruta	ZAFALONIA Argostoli Paligi S. Francesco Corso	Cefalonia Pallichi S. Francesco S. Georgius S. Nicolo Il Borgo Cutavo Pianura M. Liont** Leo** Paleocastro Coromus Dulichio R. Eris Aterra Castel vecchio Petilia destruta
	** Ονομασία που συναντάται στον Buondelmonti στο α' μισό του 15 ^{ου} αιώνα ("mons altissimo Leo dittus") για να ονοματίσει τον Αίνο.		** Ονομασίες που συναντάται στον Buondelmonti στο α' μισό του 15 ^{ου} αιώνα ("mons altissimo Leo dittus") για να ονοματίσει τον Αίνο.	

Πίν. 1. Τα τοπωνύμια της Κεφαλονίας σε απεικονίσεις τεσσάρων νησολογιών (Camocio, Porcacchi, Rosaccio, Bertius) στα τέλη του 16^{ου} και στις αρχές του 17^{ου} αιώνα.

Εικ. 11. Επάνω: Η Ελλάδα «κατά Σοφιανό» σε απεικόνιση του Hondius (αριστερά) και η λεπτομέρεια της Κεφαλονιάς (δεξιά). Κάτω: Τα νησιά του Ιονίου του Lauremberg (αριστερά) και η λεπτομέρεια της Κεφαλονιάς (δεξιά).

Εικ. 12. Αριστερά: Η Κεφαλονιά του Dapper. Δεξιά: Η απεικόνιση στραμμένη στην ορθή απεικόνιση του βορρά.

Από τις απεικονίσεις του 17^{ου} αιώνα διακρίνεται εκείνη του βενετού Vincenzo Coronelli, με την οποία το σχήμα της Κεφαλονιάς προσεγγίζει ακόμη περισσότερο το σήμερα γνωστό ακτογραφικό πρότυπο. Με αριστερόστροφο προσανατολισμό περίπου μισού τεταρτημορίου κύκλου (-45 μοίρες) από τη διεύθυνση του βορρά (Εικ. 13, αριστερά³⁴), η απεικόνιση του Coronelli, εκτός της ακτογραμμικής της προσέγγισης στη πραγματική μορφή του νησιού, διακρίνεται για την εξαιρετική επιμέλεια στην καταγραφή πλήθους τοπωνυμίων, τα οποία όχι μόνο σημειώνονται στο εσωτερικό του νησιού, αλλά πενήντα επιπλέον από αυτά καταγράφονται, χάριν της πληρότητας, σε ενσωματωμένο πίνακα με αριθμητική αναφορά τους στην απεικόνιση. Το πλήθος των τοπωνυμίων είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από ό,τι στις προηγούμενες απεικονίσεις και κατά την ακτογραμμή και στο εσωτερικό, ενώ στην υπομνηματική καταγραφή τοπωνυμίων, με αριθμητική αναφορά στο χάρτη, ονοματίζονται (με λατινική μεταγραφή) τόποι με την εντόπια ονομασία (Κοκολάτα, Λογαράτα, Καρουσάτα, Καμιναράτα, Μεταξάτα, κ.λπ.), κάτι το οποίο ακολουθείται στην ονοματοθεσία στο εσωτερικό της απεικόνισης. Έχουμε δηλαδή μια λεπτομερή πιστή καταγραφή των τοπωνυμίων οικισμών με τα σύγχρονα ονόματά τους, όπως εκφέρονταν από τους κατοίκους της Κεφαλονιάς το δεύτερο μισό του 17^{ου} αιώνα. Τα θεματικά σημειακά σύμβολα είναι επίσης πλουσιότερα, για να χαρακτηρίσουν όχι μόνο τον ορεινό και δασικό χαρακτήρα του νησιού, αλλά και τις καλλιεργούμενες εκτάσεις, με επιμέλεια στην καταγραφή και των ναών (ο Coronelli ήταν ιερωμένος). Ενδιαφέρον έχει ότι το Κάστρο, ως πρωτεύουσα, ονομάζεται με κεφαλαία «CASTELLO» και με το επιπλέον όνομα «Borgo» με διαφορισμένη (εμφατική) γραμματογραφία, σε σχέση με τα άλλα ονόματα οικισμών, ενώ δεν αναφέρεται το Αργοστόλι ως όνομα οικισμού, παρά την ονομασία του κόλπου ως «P. ARGOSTOLI». Αντίθετα, ονοματίζεται το «Lixuri» με την ίδια εμφατικά διαφορισμένη γραμματογραφία, όπως ακριβώς γράφεται το «Borgo» και ένα μόνον επιπλέον τοπωνύμιο στο νησί, το «Campagna di Livadi» στην Παλλική.

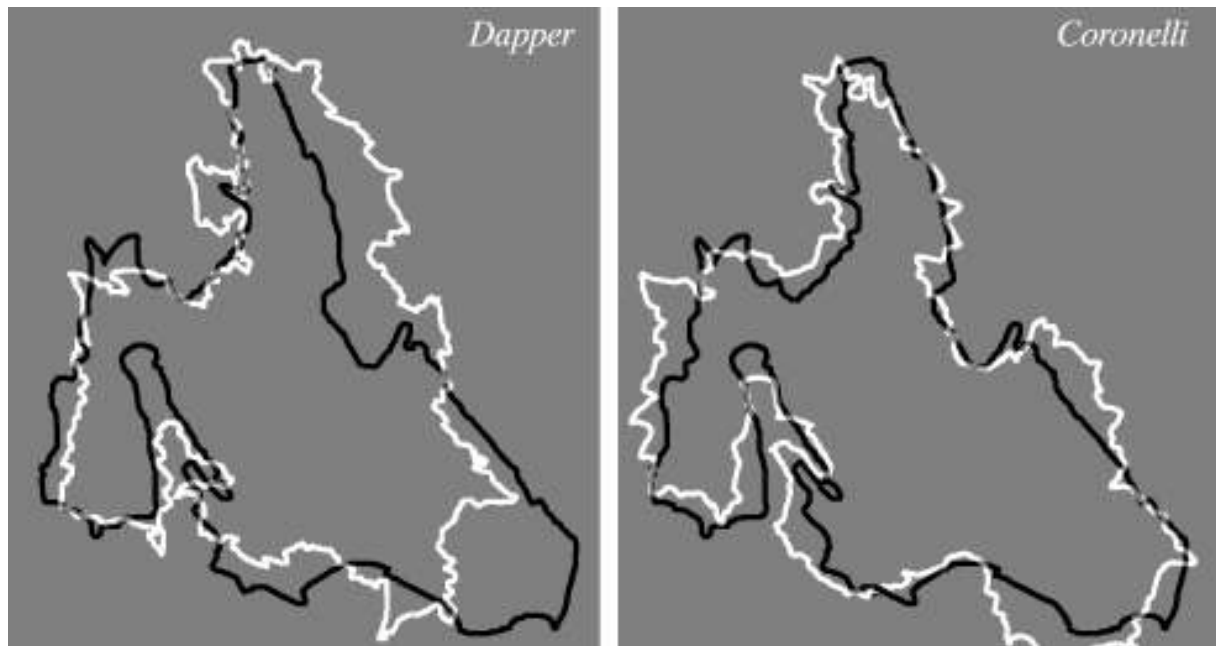
Εικ. 13. Αριστερά: Η Κεφαλονιά του Coronelli. Δεξιά: Η απεικόνιση στραμμένη στην ορθή απεικόνιση του βορρά.

Στην Εικ. 14 φαίνονται οι σχηματικές διαφορές των απεικονίσεων της Κεφαλονιάς της τυπολογίας του Dapper και εκείνης του Coronelli, ως προς το σημερινό ακτογραφικό πρότυπο. Η σύγκριση των ακτογραφικών μορφών γίνεται με τη μέθοδο της βέλτιστης προσαρμογής κατά ομοιότητα³⁵, από την οποία φαίνεται και ποσοτικά η σαφής υπεροχή του προ-

³⁴ Βλ. ΣΜΣ, *ό.π.*

³⁵ Διατηρείται απολύτως το αρχικό ακτογραφικό σχήμα (ομοιότητα) με μόνη προσαρμογή κατά μια ενιαία κλίμακα και ενιαία στροφή, βλ. Χρ. Μπούτουρα και Ε. Λιβιεράτος 2001, «Ψηφιακές βέλτιστες προσαρμογές ιστο-

τύπου Coronelli, ως προς το πρότυπο Dapper. Από την ψηφιακή επεξεργασία των δύο προτύπων προκύπτει ότι η βέλτιστη προσαρμογή κατά ομοιότητα της ακτογραμμής του Coronelli είναι κατά 60% πλησιέστερη στο σημερινό ακτογραμμικό πρότυπο από εκείνης του Dapper.

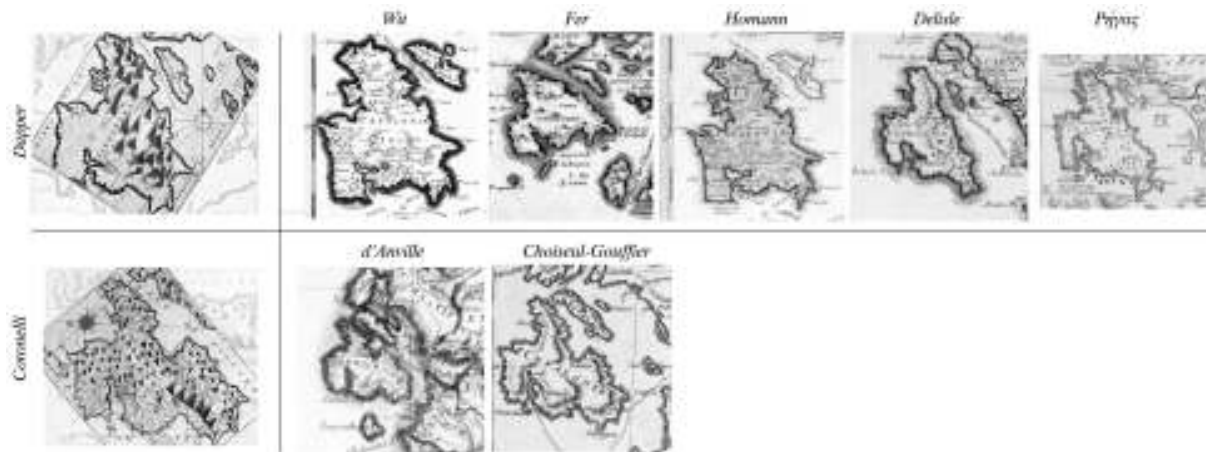

Εικ. 14. Βέλτιστη προσαρμογή κατά ομοιότητα των ακτογραμμικών προτύπων της Κεφαλονιάς του Dapper (αριστερά) και του Coronelli (δεξιά), με άσπρη γραμμή, στο σημερινό ακτογραμμικό πρότυπο, με μαύρη γραμμή. Η βέλτιστη προσαρμογή, κατά ομοιότητα, της ακτογραμμής του Coronelli είναι κατά 60% πλησιέστερη στο σημερινό ακτογραμμικό πρότυπο από εκείνης του Dapper.

18^{ος} αιώνας

Τον 18^ο αιώνα, το χαρτογραφικό πρότυπο της Κεφαλονιάς συναντάται σε πληθώρα χαρτών του ευρύτερου ελλαδικού χώρου, κυρίως συνδεδεμένο με την Πελοπόννησο και τον γεωχώρο των νησιών του Ιονίου, σύμφωνα με το πολιτικό, μορφωτικό και ιδεολογικό κλίμα της περιόδου εκείνης στο ευρωπαϊκό περιβάλλον, που στρέφεται όχι μόνον προς το «ελληνικό ιδεώδες», αλλά και στα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά ζητήματα της περιοχής της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Κύριο χαρακτηριστικό στην απεικόνιση του νησιού είναι ότι παγιώνεται σε πλήθος χαρτών της εποχής, διαφόρων χαρτογράφων, η τυπολογία του Dapper των μέσων του 17^{ου} αιώνα και όχι η σχηματικά (γεωμετρικά) και θεματικά ανώτερη τυπολογία που εισήγαγε ο Coronelli στα τέλη του αιώνα. Η απεικόνιση της Κεφαλονιάς ακολουθεί τα δύο παραπάνω πρότυπα σε χάρτες του 18^{ου} αιώνα, με ελληνικό ενδιαφέρον, στους οποίους εντάσσονται και εκείνοι των σπουδαίων γάλλων χαρτογράφων Delisle και d'Anville, που διαμορφώνουν διακριτό ρεύμα στην ιστορία της χαρτογραφίας της εποχής. Ο μεν Desisle ακολουθεί την τυπολογία του Dapper, όπως και πολύ άλλοι χαρτογράφοι π.χ. ο Aa, ο Wit, ο Fer, ο Homann, ο Ρήγας, ο δε d'Anville την τυπολογία του Coronelli, την οποία ακολουθούν λιγότεροι χαρτογράφοι μεταξύ των οποίων και ο Choiseul-Gouffier (Εικ. 15).

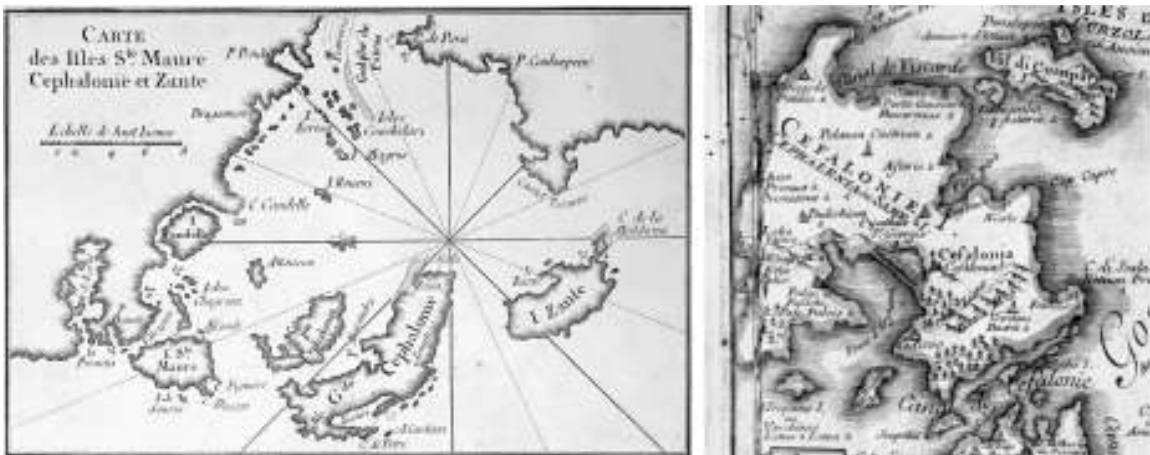
Εικ. 15. Την τυπολογία απεικόνισης της Κεφαλονιάς του Dapper και του Coronelli ακολουθούν σειρές χαρτογράφων του 18^{ου} αι. Την πρώτη τυπολογία, η σειρά του Delisle (επάνω) μέχρι τον Ρήγα και τη δεύτερη η σειρά του d'Anville μέχρι τον Choiseul-Gouffier (κάτω).

Παρ' όλη την πρόοδο που σημειώνεται στη χαρτογραφία του 18^{ου}, πολλές απεικονίσεις συνεχίζουν τη νησολογική και τη λόγια παράδοση της ασαφούς σχηματικής απεικόνισης με τις ιστορικές τοπωνυμιακές αναφορές στην ελληνική αρχαιότητα, όπως είναι τα δύο ενδεικτικά παραδείγματα της Εικ. 16³⁶, εκτός των ακτογραφικών τάσεων των τυπολογιών Dapper και Coronelli. Οι αναφορές στην αρχαιότητα οδηγούν μερικές φορές σε διπλές χαρτογραφικές εκδοχές του ελλαδικού χώρου, οι οποίες παραπέμπουν στον ιστορικό γεωχώρο και στον σύγχρονο της εποχής του χαρτογράφου, όπως είναι π.χ. οι απεικονίσεις του Choiseul-Gouffier της Εικ. 17³⁷, με τις ενδιαφέρουσες διαφορές σε ακτογραμμικές λεπτομέρειες και σε τοπωνύμια της Κεφαλονιάς. Στην περίπτωση αυτή, αξίζει να σημειωθεί η ενδιαφέρουσα δια-

³⁶ Η Εικ. 16 (αριστερά) προέρχεται από ιδιωτική συλλογή. Για την Εικ. 17 (δεξιά) βλ. ΣΜΣ, *ό.π.*, από έγχρωμο πρωτότυπο.

³⁷ Βλ. ΣΜΣ, *ό.π.*

φορά στη μορφική απόδοση της ακτογραμμής του κόλπου του Αργοστολίου, όπου στην ιστορική απεικόνιση (Εικ. 17, δεξιά) φαίνεται να μην έχει διαμορφωθεί ο ανατολικός κλάδος του κόλπου και στη θέση του να σημειώνεται ανώνυμη λίμνη. Επίσης σημειώνονται οι τοπωνυμιακές διαφορές μεταξύ των δύο εκδοχών, όπως «Nesus» (ιστορ.) / «Asso» (συγχρ.), «Same» (ιστορ.) / «Santo» (συγχρ.), «ΙΘΗΑΚΑ» (ιστορ.) / «Teaki» (συγχρ.), «CEPHALLENIA» (ιστορ.) / «CEFALONIE» (συγχρ.). Επίσης, στην ιστορική εκδοχή αναφέρεται η ονομασία του Κάστρου ως «Cephallenia», συνοδευόμενη από σημειακό σύμβολο, όπως και ο ναός «Jovis Ænesii Templ» νοτιοανατολικά του Κάστρου στη θέση «Platis» στη σύγχρονη εκδοχή (Εικ. 17, αριστερά), στην οποία προστίθενται περισσότερα τοπωνύμια, όπως το «Argostoli», η «Scala», το «Livadi» και κατά την ακτογραμμή τα «Carogra», «Guardiani», «Giri» και «C. Capro»

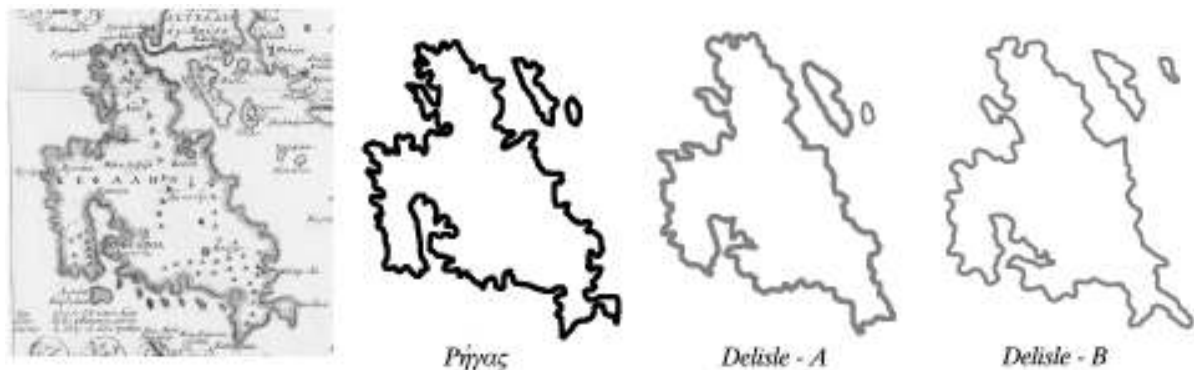
Εικ. 16. Αριστερά: απεικόνιση νησιολογικού τύπου του Roux, με αριστερόστροφο προσανατολισμό κατά τεταρτημόριο κύκλο. Δεξιά: Η Κεφαλονιά σε άλλη εκδοχή του Fer, μακράν του προτύπου Dapper ή Coronelli.

Εικ. 17. Ιστορική και σύγχρονη τοπωνυμιακή απόδοση της Κεφαλονιάς από τον Choiseul-Gouffier, η οποία ακολουθεί το ακτογραμμικό πρότυπο Coronelli. Αριστερά: Η σύγχρονη εκδοχή. Δεξιά: Η ιστορική εκδοχή, με μόνη ακτογραμμική διαφοροποίηση στον κόλπο του Αργοστολίου.

Στις απεικονίσεις της Κεφαλονιάς του 18^{ου} αιώνα πρέπει να σημειωθεί και εκείνη της *Χάρτας* του Ρήγα Βελεστινλή³⁸, με την οποία κλείνει ο αιώνας αυτός. Η αναφορά δεν επιβάλλεται μόνο λόγω της σπουδαιότητας του μνημειώδους αυτού έργου της ελληνικής χαρτογραφίας και του ελληνικού διαφωτισμού, αλλά και λόγω των χρονολογικών συμπτώσεων που συνδέουν την *Χάρτα* και τον δημιουργό της με τις ιστορικές χρονολογίες στις οποίες αναφέρεται το επετειακό αυτό συνέδριο στο Αργοστόλι: ο Ρήγας Βελεστινλής γεννήθηκε το 1757, τη χρονιά ακριβώς της μεταφοράς της πρωτεύουσας της Κεφαλονιάς από το Κάστρο στο Αργοστόλι, πριν 250 χρόνια, ενώ η *Χάρτα* του εκδόθηκε στη Βιέννη το 1797, τη χρονιά ακριβώς που λήγει η βενετική κυριαρχία στα Επτάνησα! Η συγκυρία είναι πραγματικά εντυπωσιακή!

Η σχεδίαση της Κεφαλονιάς του Ρήγα (Εικ. 18, αριστερά³⁹) ακολουθεί το ακτογραμμικό πρότυπο του Delisle (του τύπου της ακτογραμμής του Dapper), και είναι γενικά πλησιέστερο σε εκείνο της τυπολογίας Delisle – A⁴⁰, παρά τις μερικές συνάψεις με την ακτογραμμή που αποδίδεται στην τυπολογία Delisle – B, κυρίως στο νοτιοανατολικό άκρο και στον μείζονα κόλπο του νησιού.

Εικ. 18. Αριστερά: Η Κεφαλονιά στη *Χάρτα* του Ρήγα Βελεστινλή, ο οποίος γεννήθηκε τη χρονιά της μεταφοράς της πρωτεύουσας του νησιού από το Κάστρο στο Αργοστόλι (1757). Εκδόθηκε στη Βιέννη τη χρονιά του τέλους της βενετικής κυριαρχίας στα Επτάνησα (1797). Το σχήμα της ακτογραμμής ακολουθεί την τυπολογία Delisle, με παραπομπή στον Dapper.

Η Κεφαλονιά της *Χάρτας* δεν διακρίνεται για τον πλούτο των τοπωνυμίων, την ακρίβεια, την πιστότητα και την εκφορά τους. Κατά την ακτογραμμή σημειώνονται μόλις έξι: η νησίδα «Λητοΐα» ή «Βαρδιάνοι» (η ονομασία ανάγεται στην πολεμαϊκή Λωτώα νήσο και στη βενετική Vardiani), «Αρτέρα Λ.», «Γγισάρδο» (μεταγράφει με Γγ το λατινικό G, για το Guiscardo ή Giuscardo, το Φισκάρδο), «Γγισάρδι Λ.», «Κάπρο Ακ.» και «Καλογραία» (είναι η ονομασία «Coragra» του Coronelli και «Carogra» του Choiseul-Gouffier). Στο εσωτερικό αναγράφει ως κύριους οικισμούς την πρωτεύουσα «ΚΕΦΑΛΗΝΙΑ, Αργοστόλι» και τη «Σάμη» και ως δευτερεύοντες τους: «Κράνιον», «Πρόναια», «Πάλη, Ληξούρι» και «αγ. Ευφημία» στο δυτικό μέρος του νησιού και «Σκάλλα» στο νοτιοανατολικό άκρο. Επίσης σημειώνονται ως «Μπόργο» το Κάστρο, το φρούριο στην «Άσσο» και δύο όρη, χωρίς διαφορισμό μεγέθους, «Αίνος ορ.» και «Βαία ορ.» στο βόρειο τμήμα. Η διάσπαρτη τοποθέτηση του θεματικού σημειακού συμβόλου όρους, υπονοεί τον ορεινό χαρακτήρα του νησιού, αλλά δεν συ-

³⁸ Βλ. Ε. Λιβιεράτος 2007γ, «Ζητήματα ‘χαρτογραφίας’ στη *Χάρτα* του Ρήγα», στα πρακτικά του συμποσίου *Η Χάρτα του Ρήγα Φεραίου (1797-2007)*, 27 Οκτωβρίου, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζίης Κύπρου (υπό έκδοση).

³⁹ Συλλογή Σύλβιας Ιωάννου, ΣΣΙ, βλ. http://cartography.web.auth.gr/IOANNOU/Ioannou_el.htm

⁴⁰ Και μάλιστα της επιμέρους τυπολογίας Delisle – A την οποία ακολουθεί ο Ρήγας για τη σχεδίαση του 60% της χαρτογραφικά «ωφέλιμης» επιφάνειας της *Χάρτας*, βλ. Λιβιεράτος 2007γ, *ό.π.*

μπληρώνεται με σύμβολο δηλωτικό του δασικού του πλούτου. Ως προς την απεικόνιση της Ιθάκης⁴¹, ο Ρήγας ακολουθεί και πάλι το πρότυπο Delisle – A μεταγράφοντας τη διπλή νησιωτική απεικόνιση εκεί (μεγαλύτερο και μικρότερο νησί) «Dulichium» και «Ithaca», ως «Δολίχειον» και «Ιθάκη» αντίστοιχα⁴².

Με την είσοδο στον 19^ο αιώνα, οι χαρτογραφικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς, ακολουθούν πια το ευρύτερο ρεύμα των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων της χαρτογραφίας. Την περίοδο των πρώτων δεκαετιών του αιώνα, κατά τη διάρκεια της ελληνικής παλιγγενεσίας και πριν την εποχή της γεωδαιτικής χαρτογραφίας, διακρίνεται ανάμεσα σε άλλους χάρτες ο τετράφυλλος του γάλλου Pierre Lapie, του 1826⁴³ στον οποίο η Κεφαλονιά απεικονίζεται με αξιοσημείωτη για την εποχή επιμέλεια και πυκνότητα πληροφοριών, στο βορειοδυτικό φύλλο-χάρτη (Εικ. 19⁴⁴). Είναι εύλογο, η απεικόνιση αυτή του νησιού να προέρχεται από σχετικές γαλλικές εργασίες της δωδεκαετίας από το 1797 μέχρι το 1809, όταν η Κεφαλονιά, με τα άλλα Ιόνια νησιά, βρέθηκαν υπό γαλλικό έλεγχο, στο μεσοδιάστημα από την κατάρρευση της Βενετίας και μέχρι τη βρετανική ηγεμονία (πρώτος γαλλικός εδαφικός έλεγχος από το 1797 μέχρι το 1799, η γαλλορωσική κάλυψη της Επτανήσου Δημοκρατίας από το 1800 μέχρι το 1807 και η δεύτερη γαλλική κυριαρχία από το 1807 μέχρι το 1809). Η απεικόνιση της Κεφαλονιάς στον χάρτη αυτό του Lapie, είναι πλούσια σε τοπωνύμια (ελληνικά μεταγραμματισμένα σε λατινική εκφορά, με γαλλική συνοδεία στους θεματικούς γεωγραφικούς προσδιορισμούς π.χ. Golfe, Cap, Baie, Val, Canal, κ.ά., διατηρώντας ταυτόχρονα και λίγους βενετικούς τοπωνυμαστικούς τύπους).

⁴¹ Η γενικά πλούσια ποικιλία τοπωνυμιακής αναφοράς και σχηματικής απόδοσης της Ιθάκης αξίζει να μελετηθεί ως ίδιον θέμα.

⁴² Η πραγματική ακτογραμμική ιδιομορφία της Ιθάκης, με το στενό τμήμα ξηράς στο κέντρο της, οδηγεί μερικές φορές την ιστορική χαρτογραφία να την εκλάβει και να την απεικονίσει ως δύο νησιά.

⁴³ Στον προγενέστερο δεκαπεντάφυλλο χάρτη του Γάλλου, του 1822, η Κεφαλονιά απεικονίζεται λανθασμένα, ουσιαστικά με βόρεια κατάληξη του νησιού την Άσσο.

⁴⁴ Βλ. ΣΣΙ, ό.π.

Εικ. 19. Η Κεφαλονιά το 1826, σε λεπτομέρεια του τετράφυλλου χάρτη της Ελλάδας του Pierre Lapie.

Επιλεγόμενα

Η πρώτη στην ιστορία «αριθμητική» γεωγραφική αναφορά της Κεφαλονιάς γίνεται τον 2^ο μ.Χ. αιώνα στη *Γεωγραφία* του αλεξανδρινού Κλαυδίου Πτολεμαίου, με τα ζεύγη των γεωγραφικών συντεταγμένων τριών μόλις σημείων, με το γεωγραφικό μήκος και πλάτος τους στο πτολεμαϊκό σύστημα ταξινόησης τόπων στον γνωστό κόσμο της εποχής: τα δύο σημεία, τα οποία δεν φέρουν όνομα, ορίζουν τα κατά το γεωγραφικό πλάτος ακρότατα σημεία του νησιού και το τρίτο μια ομώνυμη πόλη στα δύο τρίτα του πλάτους μεταξύ των δύο ακρότατων σημείων από το νότο προς τον βορρά.

Από τότε, θα περάσουν πολλοί αιώνες μέχρι να απεικονιστεί η Κεφαλονιά σε χάρτες, με πρώτα παραδείγματα, τις σχεδόν σημειακές ταξιθετήσεις της σε αραβικούς άτλαντες του 12^{ου} αιώνα, σε ναυτικούς πορτολάνους χάρτες του 13^{ου} και 14^{ου} και στις πρώτες επιφανειακές απεικονίσεις του νησιού στους χάρτες που συνοδεύουν την πτολεμαϊκή *Γεωγραφία* από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα. Σε μεγαλύτερη κλίμακα, αλλά σχηματικά αβέβαιη, θα είναι η απεικόνιση της Κεφαλονιάς, στα περίφημα νησολόγια (*isolarii*, *ιζολάρια*), από τις αρχές του 15^{ου} αιώνα, μέχρι σχεδόν τις αρχές του 18^{ου}, με αύξουσα εγγραφή τοπωνυμίων, όπως και στους χάρτες που συνοδεύουν της δυτικές εκδόσεις της *Γεωγραφίας* ή τους ανεξάρτητους χάρτες που βασίζονται σ' αυτές και τους χάρτες που θα ακολουθήσουν τη λεγόμενη μετα-πτολεμαϊκή χαρτογραφία. Η αλλαγή θα σημειωθεί από τον 17^ο αιώνα και μετά, όταν οι απεικονίσεις της Κεφαλονιάς του Dapper κατά το μέσον του αιώνα και κυρίως του Coronelli στα τέλη του, θα προσεγγίσουν το πραγματικό ακτογραμμικό πρότυπο του νησιού⁴⁵. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στον Coronelli και στην χαρτογραφική του επιμέλεια, με την οποία καταγράφει τα τοπωνύμια και θεματογραφεί τα φυσικά χαρακτηριστικά του νησιού. Είναι άλλωστε εύλογη η επίδοση του βενετού ιερωμένου χαρτογράφου, εφόσον οι μέχρι τότε, για δύο αιώνες, παρουσία της Γαληνοτάτης στα Ιόνια νησιά τον εφοδίασε με τα στοιχεία και τα δεδομένα εκείνα που ήταν απαραίτητα για την υποδειγματική (για την εποχή) χαρτογραφική του επίδοση.

Τα δύο αυτά πρότυπα του 17^{ου} αιώνα (Dapper και Coronelli) ακολουθούν ουσιαστικά οι χαρτογράφοι του επόμενου αιώνα, οι οποίοι διαμορφώνουν έτσι δύο μεγάλα, ως τα πούμε, ρεύματα στην απεικόνιση της Κεφαλονιάς, τα οποία χαρακτηρίζονται από τους κορυφαίους της χαρτογραφίας της περιόδου, τον Delisle και τον d'Anville. Χωρίς να λείπουν (το αντίθετο άλλωστε) και άλλες περιπτώσεις επιμονής σε διαφορετικά παλαιότερα πρότυπα, ο Delisle, ανήκει στο ρεύμα της τυπολογίας του Dapper και εντάσσεται σε ένα ευρύτερο περιβάλλον χαρτογράφων του αιώνα, μεταξύ των οποίων και ο Ρήγας Βελστινλής, που ακολουθεί τον Delisle, ενώ ο d'Anville, ανήκει στο ρεύμα της τυπολογίας του Coronelli, σε στενότερο κύκλο χαρτογράφων, στον οποίο όμως θα συναντήσουμε σημαντικούς, για τον ελληνικό γεωχώρο, όπως π.χ. ο Choiseul-Gouffier.

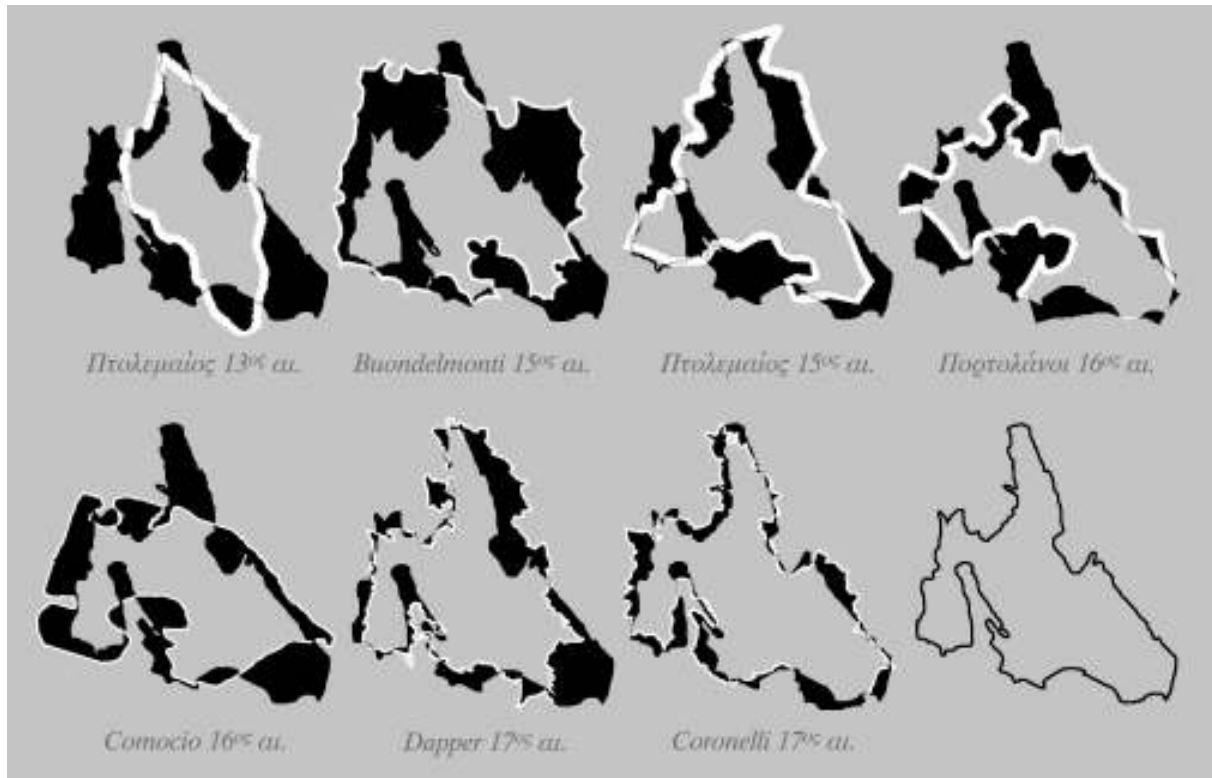
Οι ιστορικές χαρτογραφικές απεικονίσεις της Κεφαλονιάς, είναι βέβαια πολύτυπες και πολυάριθμες όσες και εκείνες του ευρύτερου ελληνικού γεωχώρου, με διαχρονικές μορφολογικές παλινδρομήσεις κατά την ακτογραφία και ποσοτικές αυξομειώσεις κατά τις θεματικές πληροφορίες και τα δεδομένα που καταχωρούνται με τοπωνύμια και σύμβολα, καθώς και κατά την αξιοπιστία τους. Επομένως είναι προφανής η αδυναμία εξαντλητικής παρουσίασης όλων αυτών των απεικονίσεων, ακόμα και της απλής αναφοράς τους, στον περιορισμένο χώρο εδώ. Όμως μια ενδεικτική περιήγηση σε μερικές σημαντικές από αυτές τις απεικονίσεις του νησιού (Εικ. 20⁴⁶), που εντάσσονται, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, σε ευρύτερα χαρτογραφικά σύνολα και τυπολογίες χαρτών, παρέχουν, ελπίζω, μια ικανή εικόνα για την εξέλιξη

⁴⁵ Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί εδώ, ότι το ακτογραμμικό σχήμα της Κεφαλονιάς κατά τον Coronelli (τέλη του 17^{ου} αι.) είναι κατά πολύ πλησιέστερο στο πραγματικό από άλλες πολύ μεταγενέστερες, όπως είναι π.χ. η αντίστοιχη απεικόνιση κατά τον Lapie στον μεγάλο δεκαπενταφυλλό του χάρτη του 1822!

⁴⁶ Ψηφιακή επεξεργασία για τη σύγκριση διαφόρων ιστορικών απεικονίσεων (τ. 13^{ου} – τ. 17^{ου} αι.) της ακτογραμμής της Κεφαλονιάς, με βάση τη βέλτιστη προσαρμογή των απεικονίσεων κατά ομοιότητα.

της χαρτογραφικής απεικόνισης της Κεφαλονιάς, σε μικρή σχετικά κλίμακα, από την αρχαιότητα μέχρι τον 18^ο αιώνα.

Η έρευνα, στον πεδίο αυτό είναι σχεδόν ανεξάντλητη και συμβάλλει, νομίζω, στην ευρύτερη κατανόηση της εξέλιξης του γεωγραφικού χώρου του νησιού και της ιστορίας του. Ενός νησιού, που διαθέτει, μαζί με άλλα, το σπουδαίο χαρτογραφικό προνόμιο της πολύ εύκολης μνημονικής ανάκλησης του γεωγραφικού του σχήματος, όχι μόνο από τους ειδικούς της χαρτογραφίας, αλλά και από το ευρύτατο κοινό, λόγω της ακτογραμμικής ιδιομορφίας του. Το προνόμιο αυτό είναι ένα από τα ισχυρά «επικοινωνιακά δώρα» που προσφέρει η γεωγραφία και η χαρτογραφία σε σχετικά λίγους τόπους και ιδιαίτερα σε νησιά!

Εικ. 20. Μια ενδεικτική επιλογή από ακτογραμμικούς τύπους της χαρτογραφικής απεικόνισης της Κεφαλονιάς, από τον 13^ο μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αι., σε τυπολογίες χαρτών της ελληνικής πτολεμαϊκής παράδοσης, των νησολογίων, της δυτικής πτολεμαϊκής περιόδου, των ναυτικών πορτολάνων χαρτών της αναγέννησης και της μετα-πτολεμαϊκής περιόδου της χαρτογραφίας. Οι απεικονίσεις είναι σχηματικά και κατά μέγεθος συγκρίσιμες, ενώ φαίνεται η ακτογραμμική συμβατότητά τους με το σημερινό χαρτογραφικό πρότυπο του νησιού, όπως έχει εξαχθεί από την ψηφιακή διαδικασία της βέλτιστης προσαρμογής κατά ομοιότητα. Οι μαύρες επιφάνειες «μετρούν» το βαθμό απόκλισης των ιστορικών απεικονίσεων από το σημερινό ακτογραμμικό πρότυπο της Κεφαλονιάς.

Ευχαριστίες

Οφείλονται ιδιαίτερες και θερμές ευχαριστίες στην κυρία Μαργαρίτα Σαμούρκα και στην κυρία Σύλβια Ιωάννου για τη συμμετοχή των χαρτογραφικών τους συλλογών στη *Συνέργεια: Χαρτογραφία στην Πολιτιστική Κληρονομιά*, (<http://cartography.web.auth.gr>) που διαχειρίζεται η Ομάδα Χαρτογραφίας ΑΠΘ (συντονιστής Ε. Λιβιεράτος), καθώς και για την πολύτιμη υποστήριξη και συνδρομή τους στο επιστημονικό και ερευνητικό έργο μας, σχετικά με τις 'ψηφιακές τεχνολογίες στη χαρτογραφική κληρονομιά'.

Εικόνες που έχουν χρησιμοποιηθεί στην εργασία αυτή, αυστηρά για ερευνητικούς σκοπούς, και έχουν υποστεί ψηφιακή επιστημονική επεξεργασία από τον συγγραφέα, προέρχονται, εκτός από τις δύο παραπάνω συλλογές, και από τις συλλογές, τις εκδόσεις και τα ψηφιακά διαδικτυακά μέσα της Εθνικής Μαρκιανής Βιβλιοθήκης και του Μουσείου Κορρέρ της Βενετίας, της Πανεπιστημιακής Εθνικής Βιβλιοθήκης του Ελσίνκι, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας, του Εθνικού Ναυτικού Μουσείου του Λονδίνου και των Εκδόσεων 'Μίλητος'.

Εικόνες που δεν χαρακτηρίζονται από την πηγή τους αποτελούν προϊόν επιστημονικής αριθμητικής και γραφικής ψηφιακής επεξεργασίας από τον συγγραφέα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ε. Λιβιεράτος 1988, *Γενική χαρτογραφία και εισαγωγή στη Θεματική χαρτογραφία*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, (συμπληρωμένη έκδοση εκείνης του 1985 με τίτλο *Γενική χαρτογραφία*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη).
- Ε. Λιβιεράτος (Επιμ.) 2000, *Ακτίνες ανέμων στη θάλασσα*, Θεσσαλονίκη: ΕΚΕΧΧΑΚ – Εθνική Χαρτοθήκη.
- Ε. Λιβιεράτος 2001, “Σχόλια περί την χαρτογραφία, τους χάρτες και τις ελληνικές τους «περιπλοκές»”, *Γεωγραφίες*, τχ. 1, σελ. 56-72, Εξάντας.
- Ε. Λιβιεράτος 2005, *Οι χάρτινοι «καθρέφτες» της Ελλάδας από την Αναγέννηση στην Παλιγγενεσία (1406-1821)*, Πανηγυρικός λόγος, 25 Μαρτίου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ε. Λιβιεράτος 2007α, *25 Αιώνες χαρτογραφίας και χαρτών. Μια περιήγηση από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, (ενημερωμένη έκδοση, με προσθήκες και επιπλέον στοιχεία, εκείνης του 1998 με τίτλο *Χαρτογραφίας και χαρτών περιήγησις: 25 Αιώνες από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα*, Θεσσαλονίκη: ΕΚΕΧΧΑΚ – Εθνική Χαρτοθήκη).
- Ε. Λιβιεράτος 2007β, *Ένα ταξίδι στην κυριαρχία των χαρτών. Ιστορίες απεικόνισης της διεύρυνσης του κόσμου*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Ε. Λιβιεράτος 2007γ, «Ζητήματα ‘χαρτογραφίας’ στη Χάρτα του Ρήγα», στα πρακτικά του συμποσίου *Η Χάρτα του Ρήγα Φεραίου (1797-2007)*, 27 Οκτωβρίου, Λευκωσία: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου (υπό έκδοση).
- Ε. Λιβιεράτος και Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.) 2001, *Η Επτάνησος σε χάρτες. Από τον Πτολεμαίο στους δορυφόρους*, Θεσσαλονίκη: Εθνικό Κέντρο Χαρτών και Χαρτογραφικής Κληρονομιάς – Εθνική Χαρτοθήκη. Ιταλική έκδοση: E. Livieratos, I. Beriatos, C. Balletti, M. Scarso (Edit.) 2004, *L’Eptaneso nelle carte. Da Tolomeo ai satellite*, Padova: Il Poligrafo.
- Β. Μελάς και Δ. Καψάλης (Επιμ.) 2007, *Το Ιόνιο Πέλαγος. Χαρτογραφία και Ιστορία, 16^{ος} - 18^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Αρχείο Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου – Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Χρ. Μπούτουρα και Ε. Λιβιεράτος 2001, «Ψηφιακές βέλτιστες προσαρμογές ιστορικών χαρτογραφικών απεικονίσεων. Μια εφαρμογή στα Ιόνια νησιά», στο: Ε. Λιβιεράτος, Ηλ. Μπεριάτος (Επιμ.), *Η Επτάνησος σε χάρτες. Από τον Πτολεμαίο στους δορυφόρους*, Θεσσαλονίκη: Εθνικό Κέντρο Χαρτών και Χαρτογραφικής Κληρονομιάς – Εθνική Χαρτοθήκη., σελ. 175-182
- Γ. Τόλιας 1999, *Οι ελληνικοί ναυτικοί χάρτες – πορτολάνοι*, Αθήνα: Εκδόσεις Ολκός.
- Γ. Τόλιας 2002, *Τα νησολόγια. Η μοναξιά και η συντροφιά των νησιών*, Αθήνα: Εκδόσεις Ολκός.

E. Beriatis and E. Livieratos (Edit.) 2004, *Adriatic, Extrema – Proxima. From an ancient sea to a modern network: Visions, echoes, maps and routes*, Thessaloniki: National Centre for Maps and Cartographic Heritage.

C. Boutoura and E. Livieratos 2006, “Some fundamentals for the study of the geometry of early maps by comparative methods”, *e-Perimetron*, Vol. 1, No. 1, pp. 60-70.

P. Falchetta 1996, *Introduzione alla storia della cartografia nautica a Venezia dei secoli XIV e XV e Battista Agnese e l’atlante marciano del 1554-1556*, Venezia: Biblioteca Nazionale Marciana.

E. Livieratos 2004, “On some cartographic representations of the Adriatic – Ionian sea”, στο Beriatis and Livieratos (Edit.) 2004, *ό.π.*

M. Mollat du Jourdin και M. de La Roncière 1984, *Les portulans, cartes marines du XIIIe au XVIIe siècle*, Fribourg: Nathan.

A. E. Nördenskiöld 1889, *Facsimile Atlas to the early history of Cartography*, N. Y.: Dover.

N. Ploutoglou, M. Pazarli, K. Papadopoulos 2006, “The digital rotational and scale fitting of Bordone’s isolario in a continuous insular map of Greece”, in: E. Livieratos (Edit.), *Proceedings of the 1st International Workshop Digital approaches to cartographic heritage*, Thessaloniki: ICA WG on Digital Technologies in Cartographic Heritage / National Centre for Maps and Cartographic Heritage, pp. 281-290.

C. Tonini 2004, “In navigazione tra Adriatico e Ionio: il portolano di Gasparo Tentivo”, στο Beriatis and Livieratos (Edit.) 2004, *ό.π.*

C. G. Zacharakis 1992, *A Catalogue of printed maps of Greece 1477-1800*, Athens: Samourkas Foundation.

Evangelos Livieratos*

Shapes and names of Cephalonia. Cartographic representations up to 18th century**

Summary

In this contribution a brief reference is made about the cartographic representations of the island of Cephalonia, from its first geographic placement by Claudius Ptolemy in his *Geographiké Yphégesis* in 2nd cent. a.D. up to the end of 18th cent., when the island is represented in the emblematic map of the Greek enlightenment, the *Charta* by Rigas Velesinlis in 1797 the year the Venetians left the Ionian Islands!

The selective presentation of maps depicting the largest among the Ionian Islands follows here the post-Ptolemy course in the history of cartography and maps with major turn-points the medieval period and especially its late phases with the Arabic and Byzantine maps of Ptolemaic origin and the Italian renaissance cartography, the earlier nautical portolan maps, of almost the same period but with longer duration and later on with the *Isolarii*, from 15th cent. and after. Since then, the reference to the cartographic representations of Cephalonia is done for the period from 16th, 17th to 18th century, when cartography is technologically developed and quantitatively expanded. This short presentation concludes with some shape comparisons of several typologies of cartographic representations of Cephalonia using digital analytical tools and with a hint to some relevant cartography of the period of the War of Greek Independence in early 19th century.

* Professor of Higher Geodesy and Cartography at the School of Engineering, Aristotle University of Thessaloniki. President of the International Cartographic Association Commission on Digital Technologies in Cartographic Heritage.

** Invited presentation, Symposium "From the Castle of St George to Argostoli (1757-2007). The Venetian rule in Cephalonia (1500-1979)", Municipality of Argostoli, Korgialenios Library, 27-30 September 2007.